

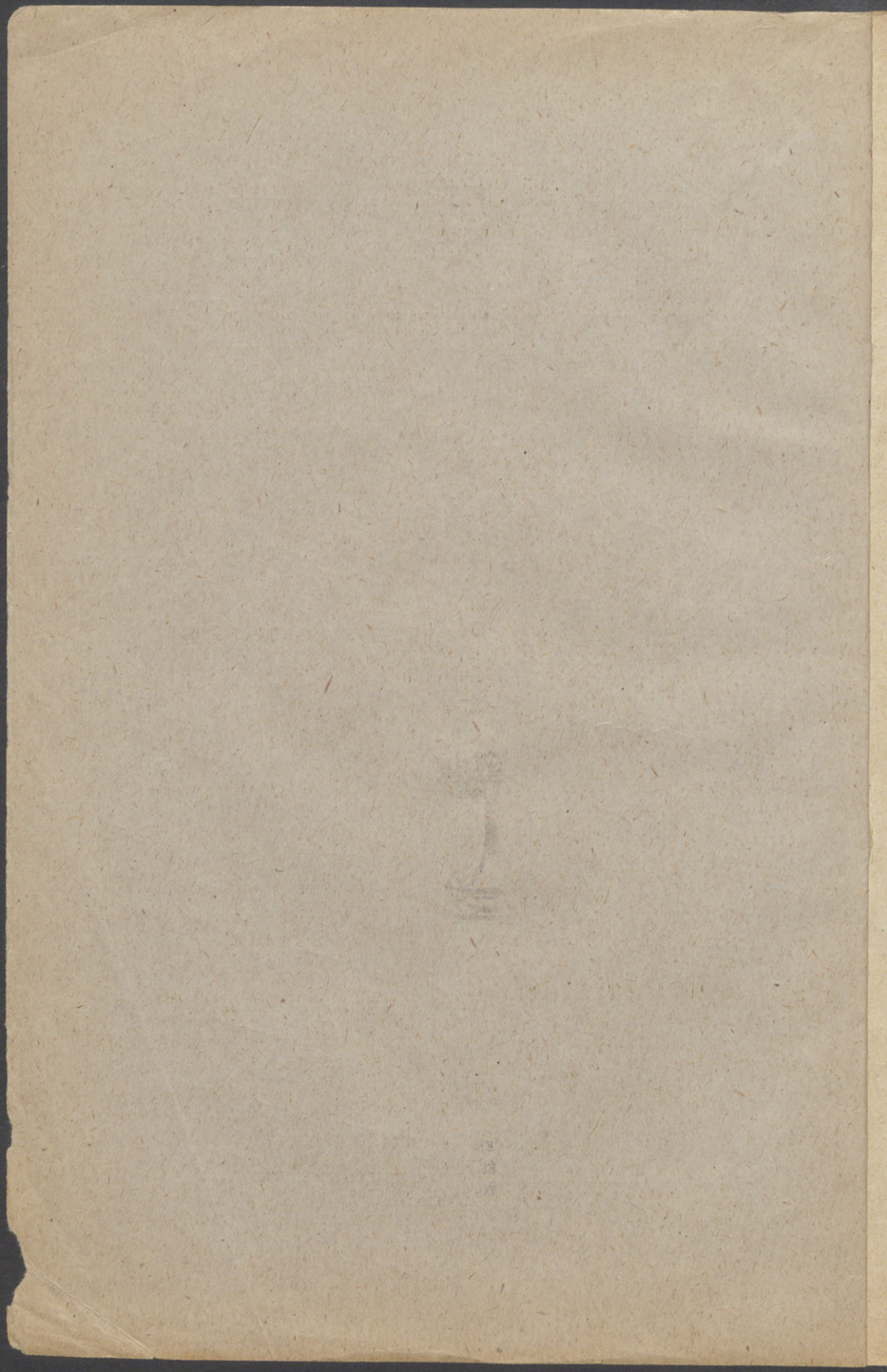
975446

ÉLETKÉPEK A RÉGI DEBRECENBŐL

ÍRTA
KÖVÉR GYULA

DEBRECEN, 1927.
HEGEDŰS ÉS SÁNDOR IRODALMI ÉS NYOMDAI RÉSZVÉNYTÁRSASÁG
KÖNYVNYOMDÁJA.

ÉLETKÉPEK

A RÉGI DEBRECENBŐL

ÍRTA

KÖVÉR GYULA

DEBRECEN, 1927.

HEGEDŰS ÉS SÁNDOR IRODALMI ÉS NYOMDAI RÉSZVÉNYTÁRSASÁG
KÖNYVNYOMDÁJA.

ELLEKPEREK

975446 -

Méltóságos

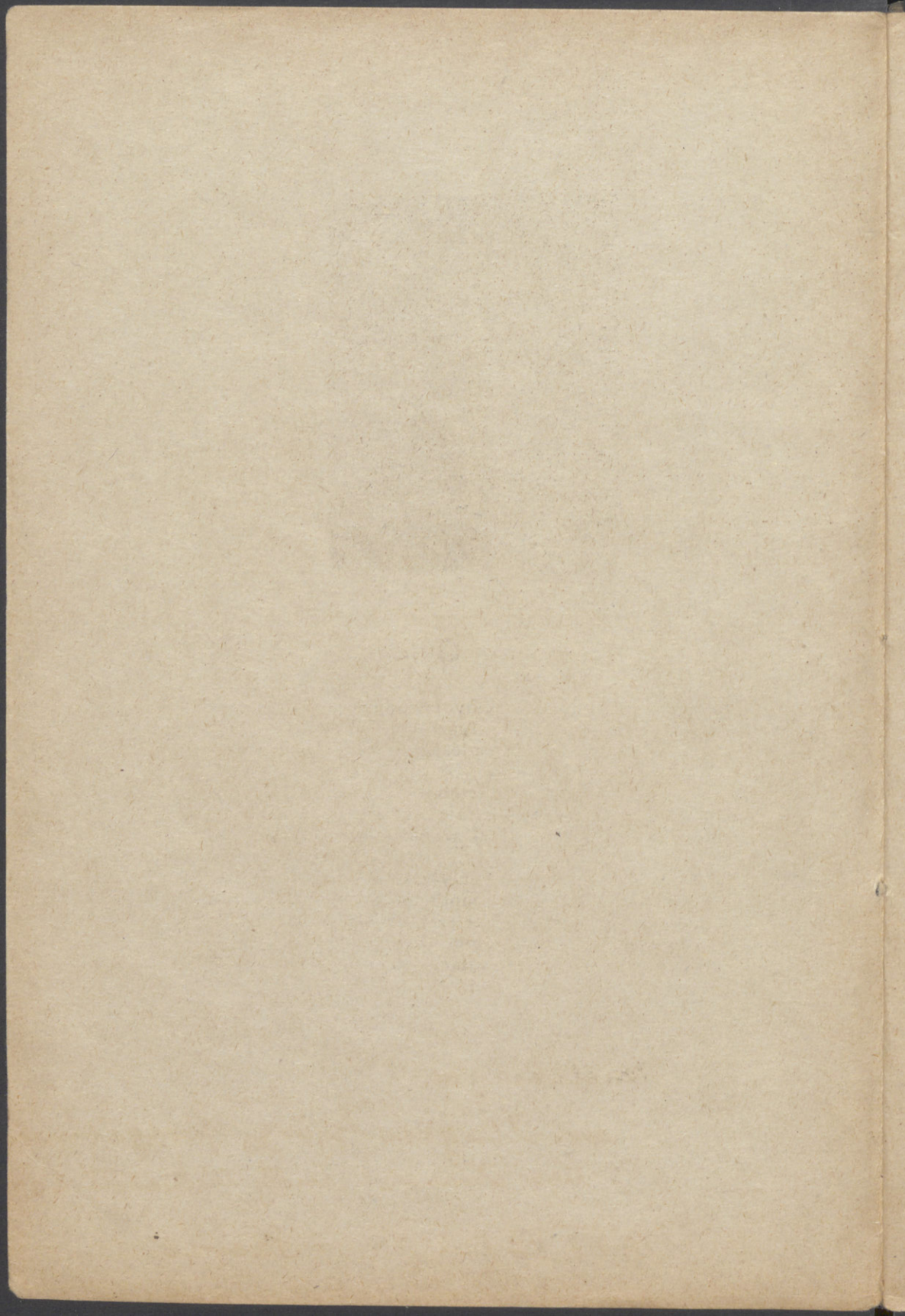
*HARSÁNYI GUSZTÁV kúriai bíró Úrnak,
a Homokkerti Birtokosság díszelnökének*

és

*Dr. ERDŐS JÓZSEF ügyvéd Úrnak,
a Homokkerti Birtokosság ügyészének*

tisztelettel ajánlja

a szerző.

Kövér Gyula.

Kihez hasonlítsam Kövér Gyulát, mint írórt?!

Nem hasonlítom senkihez. Igaztalan lennék mind vele, mind másokkal szemben, ha hasonlóságot keresnék, párhuzamot vonnék.

Ő a debreceni egyszerű, értelmes, józaneszű elbeszélő magyarnak tipikus megszemélyesítője, aki a maga kisdud körében és szemlélete szerint mondja el azoknak históriáját, akik régen voltak.

Irodalmi babérokra nem pályázik. Ezt a könyvet is közóhajra bocsátja ki a debreceni napilapokban megjelent írásaiból; ám az bizonyos, hogy ez a kötet értékes adalék lesz, sőt az már ma is, Debrecen társadalma régibb történetéhez.

Ezért hálás lesz Kövér Gyulának az utókor, mint ahogy köszönjük neki ezt mi a jelenben.

Dr. Erdős Károly.

miltoságoz

*dr. Magoss György jogtörténész
ker szívesen mely tiszteltetés a*

928/12

Szervő

Nem lehettek egymáséi.

— Elbeszélés az 1848—49-iki szabadságharc idejéből. —

Az Úrnak 1848-adik évében, amikor is tetszett Istennek nagypróba alá vetni a magyar nemzetet az által, hogy támasztott ellene sokféle ellenséget, melyek elpusztítsák, élt Debrecen városában két gazdálkodó sorban levő civis; becsületes néven Balogh János és Borsi Péter ökegyelmeik.

Meglehetős jóhírben állottak mind a ketten a kálvinista Rómában. Vagyonos emberek voltak és a város, valamint a tiszteletes ekklézsia dolgaiban is befolyással bírtak. Máskülönbén józanéletű s házasságban élő ember volt mind a kettő. Aztán, ami gazdag embereknél előfordul: csak egy-egy gyermeket mondhattak „édesnek”. Balognak egy fia volt, Pista. Borsinak egy leánya, Juliska. A két család az asszonyok révén távoli atyafiságot tartott s ennek következtében meglehetős jó viszony állott fenn közöttük. Természetesen a gyermekek is gyakran kerültek össze.

A két gyerek, Juliska és Pista, kisebb korukban is szerettek egymás közelében lenni, együtt játszani.

És amint az évek multak, ők pedig nőttek, növekedtek, egymás iránti vonzalmuk is akképen fejlődött. Azt persze mondani sem kell, hogy a szülők mennyire örültek a gyermekek vonzalmának, valamint azt sem, hogy tervezték összeházásításukat.

Hiszen szép dolog lett volna az, ha a két vagyon egy kézre jut.

Aztán teltek az évek.

Balogh Pista betöltötte a 24. évet. Egy darabig tanult a kollégiumban, aztán gazdálkodott az apjával. Délceg termetű, barnapiros arcú, pörge bajuszú legény volt. Úgy állt rajta a zsinóros magyar ruha, hogy gyönyörűség volt nézni.

Hanem Borsi Juliska is szép hajadonná fejlődött ám. Ha vasárnaponként végig ment az utcákon, mindenki megfordult utána, aki látta. Még tiszteletes Márton József uram, a debreceni gyülekezet öreg papja is rajta felejtette szemét a templomban és ha kedvenc textusai közül a vadszőlőről akart keresztyén tanítást tartani, Juliskát meglátván, a másik témájáról, a „bársonyárús Lidiáról” kezdett prédikálni.

Egy szó annyi, mint száz: Pista és Juliska összeillő pár lévén, a szülők eljöttek látták az időt arra, hogy házasságra lépjenek egymással.

Ők maguk is ezt akarták. A kézfogót az 1847. év őszén megtartották és a lakodalmat ugyanazon év december hónapjának elejére tűzték ki, hogy a karácsonyi szent ünnepet már együtt tölthessék.

De a vőlegény a tengeri betakarítása alkalmával erősen meg-
hült s nagy beteg lett. Hónapokig nyomta az ágyat. Bizony ki-
tavaszodott, mire az egészsége újból helyre állt.

Ekkor volt a dicsőséges 1848. esztendő tavasza. A természet megújhodása összeesett a magyar nemzet ujjászületésével amaz örökké emlékezetes napon: március 15-én. Felhangzott a „Talpra magyar!” És aztán, hogy a haza veszélyben fog: ifjak, öregek siettek fegyvert fogni annak védelmére. Dicsőséges idő volt az!

Balogh Pista rövid ideig tartó, de nagy lelkitusakodáson ment ekkor keresztül. Egyfelől élemedett szülei és szépséges menyasszonya marasztották, hogy ne menjen el honvédnek; másfelől a haza siralmas állapota és ez iránt érzett szent hevülete készítette fegyvert fogni annak védelmére. És ez utóbbi győzött. Nem sokáig habozott, hanem jelentkezett a sorozó bizottságnál és mivel daliás legény volt: huszár lett belőle. Nyalka Bocskay-huszár.

Képzelné lehet azt a sopánkodást, melyet ezen cselekedete által a két családnál előidézett. Úgy siratták, mintha máris halva lett volna. Különösen a szép menyasszony, Juliska volt vígasztalhatatlan. Sejtelmes előérzete támadt arra, hogy ők egymáséi nem lesznek soha. Hiába ígérte Pista, hogy hazajön ő, mihelyt elmúlik a háború, akkor aztán megesküsznek, egymáséi lesznek: csak nem tudott vígaszt találni.

Elment Balogh Pista a többi honvédekkel együtt a táborba. Danolászva hagyták el a várost, hangoztatva az akkor divatos nótát:

Elbúsultam már magamat,
Itt hagyom a városomat,
Akármerre járok-kelek,
Kelek járok:
Olyan várost, mint Debrecen,
Nem talállok.

Elment Balogh Pista Erdélyországba résztvenni Bem apó dicsőséges hadjáratában. És ettől kezdve nyoma veszett, mert sem levelet nem küldött, sem hírt nem hallottak felőle hozzátartozói. A szülei meggyászolták, elsiratták, mint a megholtat szokás.

Juliska, a menyasszony várt, remélt, hátha megjön.

* * *

A dicsőséges harcok után bekövetkezett a gyászos bukás Világosnál. A vitéz honvédsereg feloszlott. Egy része kibujdosott az országból, a másik része itthon maradt, hogy részt ve-

gyen a nemzet kálváriájában. Ebben az időben annak jutott a legjobb sors, kit elföldeltek.

Már a városbeli honvédek is, kik életben maradtak, haza szállingóztak. A Pista cimborái közül is hazajött Kecskés Jóska, meg a Kegyes fiúk. Csak ő késett. Az apja sorra felkereste a hazakerült vitézeket és kikérdezte őket, hogy nem tudnak-e valamit a fiáról? Végre a sok kérdezetés közben akadt egy honvéd, ki állította, hogy Pista még a háború kezdetén, tehát egy événél több, hogy elesett. Erre az állításra kész volt hitet tenni.

Az öreg Balogh nem kutatta tovább fia sorsát, megnyugodott abban, hogy az meghalt: nincs az élők közt. Borsi Juliska pedig szülei akarata folytán még akkor őszön férjhez ment, egy Csiszár nevű gazdalegényhez, ki régebben vágyott kezére.

Pedig nem halt meg Pista. Koholmány volt a halálhíre. Csiszár, hogy hozzájuthasson a szép és vagyonos leányhoz: felbérelte azt a honvédet arra a hazugságra. Célját elérte, mert Juliska szülei hozzákényszerítették leányukat.

De hát hol volt Balogh Pista? Miért nem adott életjelt magáról?

Az 1850-ik esztendő január havának egyik hideg éjtszakáján, rongyos honvéd ruhában, fáradt útas kopogtatott be a Baloghék Miklós-utcai portáján. Az udvar öreg komondora szűkölt, csaholt örömében bent az udvaron. A cseléd azonban nem akarta beereszteni, csak, mikor magát megnevezte, nyitott neki ajtót nagy csodálkozással. Ő volt, Balogh Pista, de milyen állapotban! Apja, anyja nem akarták elismerni fiuknak. Délceg termete meggörnyedt, piros arca hamuszínűvé változott. Tíz esztendővel látszott öregebbnek. Beteg, nagyon beteg volt. Elmondta, hogy a piski hídnál megsebesült és akkor küldött haza levelet, mely valószínűen az úton elveszett. Izenetet nem küldhetett senkitől, mert olyan ezredben szolgált, ahol nem voltak debreceni fiúk. A világosi fegyverlerakás után azon igyekezett, hogy minél előbb juthasson Debrecenbe. De az úton beteg lett és egy faluban sokáig feküdt, hol jószívú emberek ápolták. Amint egy kissé lábadozott, rögtön útnak indult Debrecen felé. Gyengesége azonban oly nagy volt, hogy sokszor nem remélte meglátni szeretteit. Hejh, pedig a csaták tüzeiben csak azért imádkozott, hogy még egyszer láthassa őket. Majd menyasszonyáról kérdezősködött. Szülei, bár kíméletesen, tudtára adták a valót. Ennek hallatára szó nélkül összeesett. Ágybafektették és doktort hívtak hozzá. Nem segíthetett rajta, mert napról-napra sorvadt. És hiába volt minden ápolás, hiába a nagy szeretet, mellyel hozzátartozói körülvették: néhány nap mulva hazatérte után meghalt. Nem a test betegsége ölte meg, hanem a szívfájdalom. Így vált valóra az előre koholt hír.

Öreg asszonyok, kiktől ezt a történetet hallottam, beszéltek, hogy Csiszárné, a Balogh Pista volt menyasszonya, nem élt boldog életet urával. Hibáztatta magát, hogy miért hallgatott szüleire. Hütlenséggel vádolta önmagát holta napjáig.

Kiss Péter házasodni készül.

Egy késő decemberi nap reggelén, hogy nemzeti Kiss Mihály uram házában elvégezték a szokásos korai szalonna-kávézást, a gazda Kiss Mihály, meg a katonaságból összel szabadult fia, Péter a nappali szobában sűrű füstfelleget eresztgetve, üldögéltek.

A csöndességet, amelyben eddig voltak, az apa törte meg.

— Péter, mondanék neked valamit.

— Hallom a szót, édes apám.

Mielőtt belekezdett volna Kiss Mihály a mondókájába, előbb jót húzott az asztalon levő kulacsból, melyből jóféle kerti vinkó édes kotyogása hallatszott. Megtörölve száját, megkínálta a fiát is.

— Hát tegnap a kaszáló ügyében ögyelegtem. De nem tudunk egyezsége jutni Sallaival. Nagyon kitarlja az árából. Hogy oszt' hazafelé jöttem, a városháza előtt találkoztam Erdei János komámmal. Tudod, az Erzsi húgod keresztapjával, kinek a Hegyes-szélen van a tanyája. Van jó félesztendeje, hogy nem láttuk egymást.

Köszöntünk egymásnak. Kérdelem, mi járatban van? Azt mondja, az idei adót fizette be, mert hát kérték, meg aztán maga is azon volt, hogy kifizeti, míg el nem megy tőle az a kis költség, amit a tengeriért kapott, — az idén a búzából ő se árult pénzt.

Hát másképen hogy mint vannak? — kérdelem. Megvónánk, mondta. Hát Sári? Megvan, köszönöm kérdését. — Úgy hallom, hogy Péter öcsém is hazaszabadult. — Az biz' úgy van, mondtam neki. — Hát aztán mit dolgozik? — Ami jön, feleltem. Ezzel elköszöntünk egymástól.

— Mit gondolsz, Péter, nem volna jó megnézni Erdei Sárít?

Kis Péter, egy barnapirosra sült, tatár képű legény, azok közé a parasztfiúk közé tartozott, kiket az atyai tekintély korán engedelmességre szoktatott és az apjuk beszédét úgy hallgatják, mint a szentírás szavát. Hidegvérrel hallgatta most is, amiket az öreg nagy körültekintéssel a szájába rágott. Csökönyösen szóltan maradt még azután is jó ideig, míg hangot adott:

— A halápi kaszáló is az Erdeié? — kérdezte.

— Az.

— Sárin kívül hány van még?

— Egy.

Ekkor az apa által felvetett kérdésre és az atyafiságban mondott párbeszédre újabb hallgatás állott be. E közben Kiss Mihályné nemzetes asszony, a legény „ides anyja” is beérkezett az udvarról, hol az aprómarha etetésével foglalatoskodott. Látván a nagy csöndességben levőket, a világ minden kincséért sem háborította volna meg őket egy oktalan szóval. Annyival inkább nem, mivel tudta, hogy az ura, meg a fia miről beszélgettek. (Hajnalban már esett szó erről az apjokkal.)

— Hát „ides” mit szól hozzá, fordult anyjához a fiú.

— Mihez? — kérde a megszólított, csodálkozást tettetve.

— Ahhoz, amit „ides apám” mond.

— Hát mit mondott?

— Hogy kéressen meg Erdei Sárít.

Nemzetes Kiss Mihályné, született Tóth Mária asszony, hogy teljes biztonságot nyert az ügy állásáról, illőnek tartotta legelőször kötényt szeméhez emelni, az ott jelentkező anyai örömkönyvet letörölni. Csak ezután tett eleget a kívánságnak.

— Fiam, kezdte, csináljátok a dolgot, ahogy jobbnak látjátok. Én nem avatkozom bele. A mostani fiatalság nem olyan, mint az én fiatal koromban volt. Akkor a gyermekek nem tettek a szüleik tudta és beleegyezése nélkül egy lépést sem. Most! meg sem hallgatják az öregeket. Ha jóra intik: kinevetik... Ami Erdei Sárít illeti, hát nem mondok rá semmit. Isten mentsen! Csendes, jómagaviseletű; tisztán, takarosán jár. Illedelmesen köszön, ha a templomba menve találkozunk. A legényekkel sem láttam trafikálni. A családja ellen sincs kifogásom. Az anyjával együtt lányoskodtunk; jóra való csöndes asszony. Én csak egy tulajdonságát nem ismerem Sárinak. Tud-e dolgozni? Mert a mai paraszt lányok is az úri népeket utánozzák. Tánckolonba, bálba járnak. Hajokat bodrosra sütik. Cifrá ruhákban, kalaposan járnak. Egyszerűen majmolják az urakat. Már pedig én nem tartom ezeket összeillőnek a paraszttal. — Többet nem mondok.

Kiss Péter anyja beszéde után tanácstalan nézett, jobbra, balra. Az anyja egyik szavával kidícsérte az apja kommandálta eladót, de a másikkal szeget ütött a fejébe. Hátha nem szeret dolgozni ez sem! Ő nem járatos Erdeiék, tehát nem tudja. Az anyja azonban sejt valamit.

Ennek a habozásnak Kiss Mihály vetett véget.

— Ugyan mit darálsz össze-vissza mindent — szolt feleségéhez olyan hangon, melyet lehetett venni tréfának is, haragnak is, — tán te különb voltál, hogy elvettelek. Hiszen még a gyereket sem tudtad bepólyálni, arra is az én anyám tanított meg. Azt mondtad, nem tud Erdei Sári dolgozni?! Ide hozzuk és majd megtanítod. Én jónak láttam, ezzel pontum.

Erre Kiss Péter csak annyit felelt:

— Isten neki, izenjék meg Sárinak, hogy estére „emberseges embert várják”.

Leánykérés Debrecenben.

Manapság kevesebb teketóriát csinálnak a házasság révébe pályázók a családalapítás komplikált mesterségében, mint régente. Ezelőtt a szülők beleegyezése, vagy nem egyezése döntötte el az ügyet. Most, legtöbb esetben meg sem kérdezik őket, mintha azokra semmisen tartoznék a dologból. Így van-e jól, vagy amúgy volt jobban? Ebben a kérdésben talán lehetne találni középútat. Debrecenben már csak ritkán lehet találkozni azzal a szokással, amely a családalapítás legelső funkciója volt régen, a lánykérés. Szép szokás volt ez, illeté az ügy komolyságához. Kevés eltéréssel ilyenformán esett meg általában a kálvinista Rómában:

Nagy sürgés-forgás van nemzeti Erdei János tisztos polgár házában. Súrolnak, meszelnek, takarítanak a ház asszony népei. Sőt a rokonság közül a tartalék haderőt is behívták ez alkalomra, hogy minél eredményesebb látszata legyen a nagy készülődésnek.

Talán ünnepre készülnek? Dehogy. Még reggel, hogy Isten megengedte elérni a napot, senki a házbeliék közül nem gondolt arra. Még Sári, Erdei uram eladó lánya sem álmodott holmi különöset. De úgy kilenc óra tájban vendég érkezett, ami nagy ritkaság hétköznapon. Özvegy Molnár Istvánné nemzeti asszony, Erdeiéknek távoli rokona volt a vendég. Talpig feketébe volt öltözve, mint illeté tisztos özvegynek. Egyetlen dísz rajta a rojtos, nagy selyemkendő, melynek árából ma kitelnék három divatos ruha is. Örömmel, szívességgel fogadták és bevezették a „nagy házba”. Leültették, de nem sokáig tanyázott, hanem rövid szóváltás után ráterelte beszédét látogatásának céljára, amely szóban kifejezve így hangzott: Tiszteletét küldte nemzeti Kiss Mihály öcsémuram fia, Péter nevében nemzeti Erdei János öcsémuraméknak és Sára húgomnak és azt üzenik, hogy este 7 órakor: emberséges embert várjanak.

Természetesen Erdeiék részéről erre a minden esetben örövendetes üzenetre a válasz az volt: Szívesen látjuk! Mire a hirthozó nemzeti asszony köszönt és eltávozott.

Tehát estére lánykérő jön a házhoz. Ehhez az alkalomhoz, a kérő illő fogadtatására: készülni kell. Ezért volt nagy sürgés-forgás az Erdeiék házában. Maga a gazda eltávozott hazulról egyrészt azért, mert férfi-embernek takarítás idején semmi helye sincs otthon lenni, másrészt pedig, mert „kiadó násznagy” után kellett nézni, ha már így jött a sorja.

Mire beesteledett, mindent rendbe hoztak, amúgy is rendben volt az. A nagy szobában ragyogott minden és a mestergerendáról lecsüngő nagy lámpa élénk fényű árnyékot vetett a sávoiyos abrosszal leterített nagy asztalra. Ennek az asztalnak főneveze-

tessége egy hatalmas üveg-butellia, tele arany-sárgaszínű borral. Van még az asztalon egy tálforma edény is, de hogy abban mi legyen, tudni nem lehet, le van takarva egy himzett szalvétával. Az asztalfőn már ott ül a kiadó násznagy, szószóló Nagy Márton uram. Foglalkozására nézve csizmadia mester, máskülönben jeles beszédű férfiú.

Pont 7 órakor megérkezett az emberséges ember, Kiss Péter személyében, hozván magával egy „kérőt” is, ki annak idején a „vöfi” tisztiséget is ellátja. A vendégek kocsin jöttek, amint az már dukál.

Helyet foglalva, egy ideig vontatott társalgás folyik a leg-háládatosabb tárgyról, az időről.

De mert ilyenkor megszólás nélkül nem szokás sokáig időzni, a „kérő” csakhamar rátért a dolog velejére. Szólván ilyenképen:

— Mint már küldöttünk által e háznak értésére eshetett, hogy nekem és es s ez uramöcsémnek szándékunk volt e család közt megjeleni, mi meg is jelentünk, de minthogy azt a becsületes személyt nem látjuk itt bent, kinek legnagyobb tiszteletére jöttünk, kérjük, hogy őt „szólítsák be”.

Ezen beszéd elhangzása után, gyöngye kopogtatás mellett belépett a szobába Erdei Sára tisztességes hajadon leányzó, egy kíséző asszonnyal.

Megállott a ház közepén lesütött szemekkel, jó estét és „hasznos beszélgetést” kívánt az ott levőknek.

Erre felállott a kérő és hosszú beszédben fejtette ki jövetelök célját. Elmondván, hogy miért szükséges minden tisztességes embernek a páros élet. Különösen miért szükséges annak a becsületes fiatal embernek, kinek nevében beszél, aki különben józan életű, dolgos, a család eltartására is biztosítva van. Nincs tehát semmi akadálya annak, hogy házasságra lépjen, egészséges és eleget tett a katonai kötelezettségének. Beszédét azzal fejezte be, hogy:

— Ennek a háznak eladó virágszála, a kigyelmetek érdemes leánya volna az ő szíve szerint való, amiért is én, mint ezen házasulandó fiatal ember megbízottja, a kigyelmetek kedves leányának kezét az ő számára megkérem.

Bizony ez eléggé himes beszéd volt, de őszinte és igaz.

A szónoklatra válaszolni kellett. Ez a feladat a kiadó násznagy uramra hármlott. Válaszolt is ilyenképen:

— Tökéletesen igaz, amit ezen házasulandó fiatal ember érdemes szószólója felsorolt. Aztán megértettük a szándékot is. Azonban a házasság Istennek ajándéka lévén, minthogy pedig csak az imént jutott értésünkre a kigyelmetek jövetelének szándéka, avégből, hogy mind az élet nehéz körülményeiben járatlan női személy, mind az ő szülei kellően megfontolhassák a dolgot: a feleletadásra pár napi halasztást kérünk. A tanácskozás eredményét tudtul adni illő követ által el nem mulasztjuk.

A kiadó násznagy szavaira a „kérő” reflektált. Kifejtvén, hogy nem is azért jöttek, miszerint választ azonnal kapjanak. Nem sürgős a dolog, várhatnak.

A beszédek elhangzása után a megtisztelt eladó feltakarta az asztalon levő tálat, szépen és illedelmesen az abban levő süteményfélével megkínálta a jelenvoltakat, azután bort töltött. Kétszeri kínálás után, nem várva be a harmadikat, a kérők eltávoztak. Ezzel a lánykérés befejeződött.

A kérés után következő párnapot, mely a gondolkodásra adatott, mindkét félre úgy mondták, hogy „nap alatt van”. Ez idő alatt folyt a tanácskozás a felett, hogy hozzáadják-e a kérőhöz a lányt, vagy nem? Belevonták a tanácskozásba még a rokonságot is. Egyik dícsérte, a másik nem sok jót tudott a vőlegényjelöltről. Mindenki ismerte, csak az nem, kinek legjobban kellett volna: a lány. Mert ezelőtt a kálvinista Rómában úgy párosodtak a fiatalok — értve a köznépet, — hogy nem ismerték egymást. Mégis sikerült házasságot kötöttek.

A kántálásról.

— Régi debreceni népszokás.—

Bizony annak is van már vagy 25 esztendeje, hogy én kántálni jártam. Még akkor gyermek voltam. Azóta ez a szokás sokat vesztett eredetiségéből, még a nevét is elbérnélték, most nem kántálásnak, hanem köszöntésnek hívják.

De hát mi is volt ez a kántálás, vagy mint most nevezik: köszöntés?

Kántálásnak nevezték a gyermekeknek házról-házra való járkálását; kik névnapi alkalomkor csoportokba verődve, versek elszavalásával és nóták eldalolásával tették zajossá Debrecen külvárosainak utcáit.

Téli időben a gyermekféle is beszorul a házba. Tanul, amelyik tanul, de ez is beleun a könyvek örökös forgatásába. Előkerülnek a tavaszi és nyári multságok, játékok emlékei, például a sárkánycsinálás. Papiros, csiriz mindig kerül a háznál, a gyermek unalmában elkezd foglalkozni. Eleinte határozatlanul megy a dolog, maga se tudja, hogy mit csináljon... Azonban az öröm szomorúsággá változik mihamarabb. Hogyne, hiszen a lámpakészítéshez bizonyos cikkek kellenek, melyeknek beszerzésére pénz szükségeltetik, „a píz pedig ides anyám nem könnyen eresztí a keziből”. Végre is kikunyorálja azt a pár krajcárt, megveszi a lámpához szükséges portékát. Áll pedig az egy tábla kemény papirosból (pakondekli) és néhány ív különböző színű színes papirosból.

A lámpa négyszögletes alakú, tehát négy oldala van. Ezekre jönnek a rajzok. Minden oldalra más-más. Az elsőre például a

magyar címer a koronával, a másodikra, harmadikra fák, virágok. A negyedik oldalra azonban a debreceni református nagytemplom. A nagytemplom rajza elengedhetetlen volt a kántálók lámpájáról. Ezt a gyermekek szüleiktől látták. Mai napig is lehet látni idősebb kőműves segédek, sőt mesterek szobáiban is a debreceni nagytemplomnak rajzát, mint tanonciskolai remeket. Annyira össze volt forrva a nép érzelmével, hogy mindenik ezt választá remekelésül... No de folytassuk a lámpakészítést; mert a kántálásnál ez volt a legfontosabb kellék és amelyiknek lámpája volt, az vitte a vezérszerepet. Mikor készen volt a rajz, késszel kellett kivágni, úgy hogy a kemény papír átlyukadt. Az átlyukadt rajzot aztán színes papírral ragasztották be. Így összeállítva, a lámpába gyertyát tettünk és a gyertya fénye áthatva a kivágott rajzon, színes világításban tüntette azt fel. Mikor ezzel a lámpával kívülről az ablakon át a házba bevilágítottunk, volt nagy öröm a bentlévő apróságoknál. Ez volt a vetítő képeknek az őse.

Mikor a lámpa készen volt, összeállott 7—8 gyerek és elindult kántálni. Mindenikünknek volt bátyja, rokona, ismerőse, vagy pláne apja, sorra vettük őket névnapjuk idején. Csöndesen lopódtunk be az udvarba s egyenest az ablak alá állottunk. A házban lévők csak akkor vettek észre bennünket, mikor közülünk valamelyik elkezdett kántálni, azaz névnapj köszöntőverset mondani. Álla pedig rendelkezésünkre igen sok ékes verszet. Ezek közül egyet, melyet igen kedveltünk és amely Matuzsálem idejéből való, ide írok:

„Midőn kisütött a napnak aranyos sugára,
Aranyos palástot vett Phaëdrus (Phoebus) magára,
Aztán seregét indítá útára,
Ilyen szókat monda, füle hallatára:
Micsoda csillag az, mely felderüle,
Derülése után ismét elmerüle? !
Majd én is felmegyek Pálmáhit (Parnasszus) hegyére,
Kötök egy bokrétát szent János fejére...
Az én bokrétámnak zöld leveles ága,
Melyet író pennám futásával zára.”

Ezt a verset, a végsorból ítélve, levélben írták valakinek, mint alkalmi verset.

Mikor ezt elmondtuk, utána tettük, hogy: elmondjuk? Ha onnan belülről a válasz az volt, hogy el, akkor rágyújtottunk egy alkalmi Himnusra, mely ikertestvére volt a másíknak. Ennek a szövege így hangzik:

Phaëdrus tündöklő sugára
Kiragyog neved napjára.
Szent Jánosnak (vagy másnak) légy javára,
Mert nagy kívánsággal várja

Akkor a Serafina,
 Dicsőült szent angyala
 Lelked vigye Jézusodhoz a mennyországba;
 Éltesd határa
 Terjedjen ki sokára;
 Az Úr végyen jobb karjára,
 Vigyázzon, mint sajátjára
 Kedves Minervám...

Bizony ez elég pogány és vegyes ízű összevisszaság, akárki plántálta is ide Debrecenbe; hanem a dallama olyan, mintha valami ősi kálvinista énekszerző csinálta volna.

Ezután rágyujtottunk mindenféle jó magyar nótára és nótáztunk addig, míg vagy behíttak bennünket, vagy meguntuk. Ha behíttak, akkor egy-egy pohár bor s néhány fillér kijárt. Ha pedig se be nem híttak, sem nem adtak, vagy nem akartak adni semmit sem, provokáltuk a honoráriumot ezzel a tréfás versezettel:

Ólmos ablak nyilj kétfelé,
 Öt-hat garas bujj kifelé,
 Ha ki nem bujpsz: úgy megütlek,
 Hogy hétmázsás lesz a fejed.

Ha a kívánt eredményt még ez se hozta meg, komolyabban, sőt követelően léptünk fel, de azért ennek is volt némi humorisztikus színezete:

Nem állunk sokáig, mert fázik a lábunk,
 Talán azt gondolják, selyem a nadrágunk,
 Itt van egy nagy kutya: meg akar harapni,
 Nálam egy nagy fütykös: főbe fogom vágni.

Erre az egész csapat elkiáltotta magát, hogy: ísz ki te!!
 Megesett igen gyakran, hogy még ennek sem lett hatása, mely körülmény nyilvánvalóvá tette, miszerint nem szívesen látnak bennünket. Erre is volt kádenciánk:

Adjon Isten száz ólt, hozzá egy malacot,
 Kívánom ez legyen utolsó névnapod...

De már erre nem vártuk be a fizetést, hanem uccu, vesd el magad, elszabadultunk. Volt rá eset, hogy mikor belekezdünk a kántálásba, egy másik kántáló csapat is érkezett oda, ahol mi voltunk. Ebből a találkozásból konfliktus támadt, minek az árát rendesen a lámpák adták meg.

A kántálást vagy névnap-i köszöntést ma már nem uzoválják a városi gyerekek. Kiszorult a kertekre, tanyákra. De itt is csak szimplán, lámpa nélkül csinálják, pedig a lámpa adta meg az eredetiséget. Hiába, a civilizáció terjed mindenfelé és háttérbe szorítja a régi szokásokat. Csak egyet nem bír kiküszöbölni: a szegénységet.

1905.

A disznó.

Keservesen, fillérenként gyűjtött össze Kiss Barta János 20 koronát. Bizony sok esetben saját szájától vonta el a dohányt, meg a pálinkát, csakhogy félretehessen pár fillért arra a bizonyos célra, melyre forró vágya volt.

Kiss Barta János szegény kétkézi munkásember. Tavasszal szőlőben dolgozik, nyárban kapálni-kaszálni jár, télen pedig favágással keresi maga, felesége és hét gyermeke szájába a kenyeret. Ezekből a nem biztos keresetforrásokból bajos élni, ruházkodni és házbért fizetni. Mindennap pergelt és pergelt étel járja. Még jó, ha csak ilyen főtt ételre is jut. Húst csak álmokban, vagy gondolatban esznek, hiszen egy kiló hús ára egy napi kerestetet emésztene fel és akkor is mi jutna belőle egynek-egynek.

A múlt esztendőben olyan jószívű gazdánál fogadott lakást, kinek nagylelkűsége unikum. Nemcsak hogy befogadta házába hét gyermekével pénzért, mely cselekedet méltó az örök feljegyzésre, de engedélyezett pár malactartást is. Természetesen ennek a háziúrnak nem a belvárosban van a háza és nem tagja a háztulajdonosok egyesületének.

Ez az engedélyezett malactartás nagy vágyakat teremtett meg Kiss Barta Jánosban. Disznót venni, ha ez meghízik, megölni és jóllakni hússal, aminek elfelejtette az ízét. Ez volt az a cél, az a forró vágy, melyre azt a bizonyos hús koronát összegyűjtötte, elvonva magától a megszokott élvezeteket.

Milyen disznót adnak hús koronáért?

Bizony csak kis malac az, melyet a lábán haza se lehet hajtani, hanem zsákba kell dugni és úgy vinnyogtatni hazáig. A zsákbevitelnek az az előnye van, hogy mindenki megnézi és megkérdi: drága volt? A felelet persze az: találja ki. Egyik drágálja, a másik olcsónak találja. Mire hazakerülnek a jószággal, híre futamodik az ismerősök közt a disznóvételnak.

Kiss Barta János két kis malacot vett 20 koronáért. A családjában nagy volt az öröm az apróságok láttára. Azt sem tudták, mit csináljanak vele, hova tegyék; etették, itatták. Szép két szőke malac volt, az egyik kan, a másik koca.

Az apró malacnak nagy gondozás kell, mert ellenkező esetben könnyen megdöglik. Így járt a Kiss Barta János malaca is az egyik. A másik aztán kettő árába maradt, ha ez is megdöglik, akkor se hús korona, se disznó nem lesz. A szegény embert az ág is húzza. De ez megmaradt. Szépen nőtt, növekedett. Jófajta jószág volt, megevett mindent; a disznónál ez a fő. Könnyű volt a tartása nyárban. Egy kis kenyérhaj, korpa, mosogatólé, gyp, krumplihaj kisikerült neki, nem sok pénzbe fájt. Volt közben kellemetlenség is általa. Az ólból kikiszökött, ösz-

szedurkálta az udvart, felforgatott mindent. A házigazda haragudott és kijelentette, hogy nem enged disznótartást többet. Ekkor karikát húztak az orrába és mivel a kani maradt meg, kiheréltették.

Eljött az ősz, ekkor már komolyabb s alaposabb házásra, tengerire kellett fogni. Ez már baj volt. A tengeri drága, sokat, minden héten 50 kilót evett meg. Ennek ára 5—6 korona, miből teremtsék elő ezt az összeget, mikor összes heti bevételük alig tett ki 9—10 koronát? Iszonyatos küzdelem vette kezdetét Kiss Barta János családjában a szükséggel, a nélkülözéssel és éhséggel szemben. Valósággal sanyargatták magukat és gyermekeiket, hogy legyen a disznónak ennivalója, hogy hízzék. Egész héten csak kenyeret ettek. Fűtetlen házban laktak, nem telt fára. A házbért nem tudták fizetni. A két nagyobb gyerek nem járhatott iskolába, mert nem telt cipőre, mindent a disznó nyelt el. No de megvigasztalták magukat azzal, majd ha megölik a disznót, jól élnek és telik mindenre. Órákig elbeszélgettek esténként a disznóölés gyönyörűségéről. Hogy veszik majd vérét, miként perzselik meg és a kihalásnál vesznek-e orjaszalonnát vagy nem? Milyen hurkát töltenek? Hát még a kolbász készítés! Melyik a jobb, a fokhagymás, vagy borsos kolbász? Az asszony azt mondta, citromos kolbászt is csináljanak, mert ő evett olyat egyszer, az valami finom. Az ember pedig azt ígérte, hogy a kolbászhús közé bort tölt, mert úgy jobban csúszik. Ezeket az ínyizgató és gyomorlázító beszélgetéseket az éhségtől gyötört gyermekek szájtátva, szemmeresztve hallgatták, mukkanni sem mertek.

Úgy november közepén, egy vasárnap elhatározták a jószág megmázsáltatását. Vajjon mennyit nyomhat? Hány kilóval haladja meg a százat. Mert több száznál, az bizonyos. Kiss Barta János gyönyörűséggel terelte ki a kapun, némi büszkeséggel hajtotta végig az utcán lassan: hadd lássák az emberek.

Gazdának sem mindenkinek van ám ilyen disznója, mint az övé. Szép szerencse ez a mai világban. Hogyne, hiszen szemre is megér kétszáz koronát. Ígértek is neki érte annyit, de visszautasította, mondván: nem eladó, megölni hízlalta magának. Mikor megmázsálták, százötven kilót nyomott. Ekkor úgy beszéltek meg, hogy hízlalják még s aztán december elején levágják.

Végre elérkezett a várva-várt nagy nap, az igazi ünnep. A keserves bőjtölések után a jóllakás napja. Előtte való napon beszereztek mindent, ami szükséges a disznóöléshez. Kiss Barta János egy komját elhítt segíteni; kellett a segítség, hiszen közel két mázsás volt a disznó, egymaga nem bírt volna vele.

Este korán nyugalomra tértek, hogy reggel annál korábban keljenek fel. Pihenésük nyugodt volt és jóleső volt, mert reggel későbbben ébredtek fel, mint akarták. Még fel sem öltöztek, már jött a segítségnek hítt koma, köszönt és azt a megjegyzést tette,

hogy itt nem félhetnek a tolvajoktól, mert a kaput be sem zárják éjtszakára, sarkig nyitva találta. Ez a hír megdöbbsentette a családot. Rosszat sejtve, rohantak ki a disznóólhoz. Nem történt semmi, a leölendő hízó hangos rőfögéssel adott életjelt magáról. A koma pedig jót nevetett a sikerült tréfán.

1911.

Egy régi kertgyűlés.

1834. esztendő augusztus havának 12-ik napjára a Debrecenben levő Homok szőlőskert alsó járásának kertgazdája, nemzetes Bátori Gábor uram rendkívüli kertgyűlést hirdetett a csósszel, Péntek Mihállyal.

A rekkenő kánikulai időben miért vált szükségessé a szőlőtulajdonosok összehívása: arra még a kertgazda sem tudott volna teljesen kielégítő felvilágosítással szolgálni.

A dolog úgy történt, hogy a nevezett dátum előtt való nap reggelén épen készült a Szent Anna-utcai portájáról kiindulni a szőlőskertbe (minden áldott nap oda szokott kisétálni, botjára aggatott lapos gyümölcsös kosarakkal megterhelve, hogy felszedje a lehullt gyümölcsöt): mikor beállított hozzá a Harmincados közön lakó Burai Péter szücsmester, ki szintén homokkerti szőlőtulajdonos ugyanabban a járásban, ahol Bátori uram vezette nagy bölcseséggel a kertségi kommunitás ügyes-bajos dolgait. Kölcsönös köszöntések után a reggeli vendéget Bátori uram beinvitálta a tiszta szobába, ott azt leültetve, kinyitotta a falitékát, onnan a nemrégén főzött kisüsti barackpálinkás flaskát elővette és megkínálta azzal Burai Pétert. A tisztesség okáért ő is ivott. Rövid pihenő után Burai kezdte el a beszédet:

— Tudja-e kegyelmed, mi járatban vagyok?

— Ha megmondja Burai uram, megtudom.

— Én biz egy kertgyűlést szeretnék tartatni, ha kegyelmed is hozzájárulna az engedély megadásával.

Bátori uram, mielőtt a kérelemre megadta volna a feleletet, ismét megkínálta a pálinkából a kérelmezőt és miután megint ittak, szólott:

— Aztán tudja kegyelmed, mennyi a stólája egy rendkívüli kertgyűlés tartásának?

— Hogyne tudnám, hiszen a József-napi gyűlésen közösen állapítottuk meg 10 rhénes forintban, ahol ni, már fizetem is. Ezzel kivette bőrbugyellárisát és leolvasta az összeget.

Bátori uram eltette a pénzt és csak annyit szólott: — Nehogy aztán valami hiábavaló haszontalanságért történjék az összehívás, mert az a kertség renumójának ártalmas.

— Akkurátosan van mondva, kertgazda uram, majd megérti,

miről leszen szó, csak legyen ott mindenki, még az özvegy-asszonyok is.

— Csak tán nem a szomszédasszonnyal van baja kelmednek?

— Majd megtudja holnap Bátori uram — és ezzel elköszönt Burai Péter.

Ez volt a rendkívüli gyűlés összehívásának históriai summája.

Másnap délután összegyülekeztek a szőlőbirtokosok a kertség házánál, ami ott állott az alsó és felső járást elválasztó kacsaringós dülőút kellős közepén és amelyik csőzslakásul is szolgált. A nap forrósága elől védve, egy nagy ecetfa árnyékába asztalt tettek és az asztalfőn ott ült a nagy- és kiskertgazda, meg a két tizedes, a többiek pedig ide-oda ültek, vagy állottak.

Bátori uram torokköszörülések közbevetésével megnyitván a gyűlést, felkérte a jelenlevő Burai Pétert, hogy tegye nyilvánvalóvá panaszát.

Burai egy kis kitéréssel azzal kezdte, hogy ő istenfélő, jámbor és békességszerető ember volt mindig világéletében. Soha senkinek károsodására nem törekedett, ellenben igyekezett szegény embertársainak segítségére lenni, úgy, ahogy a szentírás tanítja, hogy: „Ne tudja a te balkezed, mit cselekszik a jobb.” Ekként cselekedett a vele határos szomszédasszonnyal, özv. Kozma Istvánnéval is. Mióta özvegyi sorba jutott a nevezett asszonyszemély, mint afféle gyámoltalant, dolgában segítette, jótanácsokkal ellátta. Nem felhányásképen mondja, de, mert hálátlanságot tapasztalt az ő jószívűségéért. Nevezetesen már több ízben felszólította, hogy diófájának azon ágát — amely diófa közel esik az ő szőlőjéhez — vágja vagy vágassa le, mert az jó nagy darab helyen annyira beárnyékolja az ő szőlőjét, hogy azon semmi sem terem. Azonban felszólításának nem lett semmi foganatja, az özvegy nincsen hajlandósággal azt megcselekedni. Ezért kellett összehívatni a gyűlést, kéri ennél fogva a becsületes kertséget, hogy tartson helyszini szemlét és ennek megtörténte után, ha úgy találják, hogy ő igazat mondott: rendeltessek el az ártalmas faág levágatása.

Úgy a kertgazdák, valamint a többi jelenlevők megértvén a panaszt, annak helyt adva, már-már kezdtek felcihelődni, hogy kiszállván a helyszínre, az inkriminált fát megszemlélve, véleményt nyilvánítsanak a kertgazda végleges szentenciájához. Mielőtt útrakeltek volna, Bátori uram egy kérdést adott fel a panaszttevőnek:

— Mondja csak Burai uram, mennyi ideje annak, hogy kelmed birtokában van a szőlőjének?

— Az apámtól örököltém ezelőtt húsz esztendővel.

— És mindig ott volt az a diófa?

— Ott, azaz hogy igen megnőtt azóta.

— No lássa kelmed, hát miért épen most jutott eszébe kifogásolni a fa árnyékát?

— Majd megmondom én! — szólt közbe és előlépve a gyűlésen jelenlevő özvegy Kozma Istvánné, ki eddig szó nélkül hallgatta az ellene szórt vádat. Mind igaz, amit Burai szomszéd-uram mond, hogy mióta özvegységre jutottam, ő sokféleképen igyekezett segítségemre lenni, amit én hálás szívvel vettem tőle. Azonban, ha én azt tudtam volna, hogy ő azokat nem tiszta szívből, hanem más okból cselekszi: nem fogadtam volna el tőle semmit sem. Szégyellem még kimondani is, hogy ökelme azért igyekezett kedvembe járni, hogy szeretőjévé kívánt engemet tenni és mint feleséges ember, kinek felnőtt gyermekei vannak, nem átallotta nékem tudtomra adni aljas kívánságát. Én nem állottam kötélnék, azóta orrol rám és ezért szúrja szemét a diófám ága.

A kertgyűlésen jelenvolt még három-négy özvegyasszony szőlőtulajdonos nagy felháborodással fogadták Kozmáné leleplezését: „Szégyen, gyalázat; nem sül ki a szeme!” — kiabálták.

Kertgazda uram leintvén a zajongókat, Kozmánéhoz intéz-
vén szavait, így szólt:

— Húgomasszony nehéz vádat emelt a szomszédja ellen, ami, ha való, büntetésre teszi méltóvá, azt kérdezem ennek okáért: — Kivel, vagy mivel szavatolja igazságát?

Kozmáné így felelt: — Amit mondtam, az való, arra szavatosom a csósz, Péntek Mihály.

— Álljon elő a csósz! Halljuk, halljuk! — kiabálták a gyűlés tagjai.

A csósz, egy összetöpörödött vén ember, a kertgyűlés színe elébe állván, zsíros kalapját kezeiben forgatva, tisztességtudóan várta, hogy mit kérdeznek tőle.

— Hallotta kend, — mordult rá Bátori uram, — mit mondott Kozma Istvánné Burai uram személyére?

— Igenis hallottam.

— Mit tud kend erről?

Péntek Mihály erre elkezdett hímezni-hámozni, hogy ő csak egy szegény csósz, ő nem akarna véteni senkinek sem.

— Csak ki vele! — biztatta a kertgazda, — kend eskü alatt szolgál, kendnek dukál az igazat mondani.

— Meg is mondanám kérem szeretettel, de attól félek, Burai nemzetes uramnak nem tetsző leszén a beszédem sorja és ellemen felgerjedvén, nem fizeti meg a csószbéremet.

— Majd megfizetem én helyette is, Mihály bácsi, — sivitotta bele Kozmáné, — csak beszéljen bátran.

— Na, ha így áll a dolog, — mondotta a csósz, — hát elmondom, amit láttam és hallottam. A múlt hét egyik napján, amikor a kerülést végeztem, kóborlás közben odaérkeztem Kozmáné asszonyom szőlője végénél levő állóhoz. Felmegyek rá — mondtam magamban — szétnézek, merre látnék kártékony madarakat, hogy rájok kelepcelhessek. Alkonyodóba volt az idő.

Hát ahogy széttékintettem, láttam és hallottam, hogy Kozmáné asszonyom, szőlőjében kötözgetve, Burai nemzetes urammal hangosan osztozkodik. A beszéd értelme az volt, amit Kozmáné asszonyom az imént elmondott. Jól hallottam, mikor azt mondta Burai nemzetes uramnak: „Nem szégyelli magát kelmed, hogy családos ember létére tisztességes asszonyhoz ilyen becstelen módon merészel közeledni.” Erre Burai uram csitítgatta Kozmáné asszonyomat, mondván, hogy semmi rosszat nem kíván vele cselekedni, ígért neki ajándékot is. Majd feléje közeledett, gondolom, meg akarta ölelni, de Kozmáné asszonyom nem várta üres kézzel, hanem a földből kirántott egy karót és azzal fogadta Burai uramat. Én ezt látva, nagy sietve lekotródtam az állóról, hogy ne kelljen szavatolni és ahol la, mégis belestem abba.

Ez volt a Péntek Mihály csósz vallomása. A kertgyűlés pedig ezek után megértvén az ügy igazi állapotát, a helyszíni szemle mellőzésével kimondta: „Özvegy Kozma Istvánné nem tartozik lefűrészelni diófájának Burai Péter szőlőjére hajló ágát.”

Így van bejegyezve a kertségi jegyzőkönyvben.

Különös kívánság.

Özvegy Kovács Péternő — mint ahogy a kertségi jegyzőkönyvben írták nevét — egy szép nyári délután, mikor a levegő tele volt a szőlő virágának kábító, nehéz illatával, csöppet sem virágos hangulatban, sőt inkább erősen felindulva rohant a szőlőskert egyik járóbarázdáján abban az irányban, ahol a becsületes kertség vezetőjének, nemzetes Fekete Márton uramnak, mint első kertgazdának a szőlője volt.

Történt pedig a dolog az Úrnak 1811-ik esztendejében Debrecen sz. kir. város Homokkert elnevezésű szőlő- és bortermelő kertjében. Hogy a tisztos özvegyi sorban élő asszonyszemély miért volt annyira felháborodva és mi lett légyen sebes menetének célja? — majd megtudjuk. Előzzük meg azonban és keressük fel a becsületes kertség első kertgazdáját néhány perccel hamarabb.

Nemzetes Fekete Márton uramnak, aki egyébképen a timár-céh oszlopos tagja, lévén ott céhmester is, állandó lakása a Varga-utcai családi kuriáján van, de történetünk idején épen kint tartózkodott szőlőjében és azzal a kellemes szórakozással ölte idejét, hogy a kertség eskü alatt szolgáló csőszéről takaros kifejezésekkel szedte le a keresztvizet. Dehát a csósz meg is érdemelte, hogy szemtől-szembe — mert ott volt és hallgatta a fonák dicséretet — lepecskondiázza a kertségi community vezetője. Az történt ugyanis, hogy egy kóborló tehén a római

katholikusok temetőjénél áttörvén a gyepűn és a Gulyás-Papp szőlőjébe rontván, azt alaposan lelegette. Az igaz, hogy a csősz megfogta a tettest, de már csak akkor, amikor a kártétel megesett és épen ez volt a baj, mert akkor kellett volna megfogni a tehenet, amikor még kárt nem tett. A csősz azzal védekezett, hogy nem lehet egyszerre mindenütt, másutt is vigyáznia kell. Védekezése nem fogadtatott el, mert egy akkurátus csősznek jelen kell lenni mindenütt, ahol szükség van rá. Punktum. Diktum, faktum, hajtsa be a tehenet a nemes város istállójába, majd előkerül a gazdája és fizetni fog, mint a köles.

Ennek az ítéletnek a kihirdetésére érkezett oda özvegy Kovács Péterné. A nap által apróra tört homokon egészen kitiikkadva, erősen lihegett a nemzetes asszony és ettől, meg a belső indulattól alig tudott köszönni. Fekete uram útjára eresztvén a csőszet, bement a présházba és onnan kihozott egy gyalogszéket, megkínálta leüléssel a hozzá elfáradó asszonyszemélyt. Ő maga pedig a diófa alatt levő s asztalnak használt malomköre letelepedett.

— Mi járatban van, húgomasszony? — Ezzel a kérdéssel nyitotta meg a hivatalos kihallgatást a kertgazda.

Az özvegy bevezetésül a kötőjét szeméhez emelte és illő szemérmességgel fogott hozzá mondókájához:

— Panasszal jöttem kegyelmedhez, Fekete Márton uram. Bölcsen tudja nemzetes bátyámuram, hogy húsz esztendeje eszem az özvegység keserű kenyerét. Mikor lelkem jóuram elköltözött ez árnyékvilágból, négy esztendő kis fiammal támasz nélkül maradtam és bizony össze kellett szednem minden erőmet és éjjel-napot egyé tennem, hogy csekély vagyonomat megtarthassam és Feri fiamat felnevelhessem tisztességesen. Az Isten adott erőt, egészséget, mert mindezeket végre tudtam hajtani. Vagyonom jókarban van, fiam pedig mint céhbéli csizmadiamester becsületesen keresi kenyerét. Nem evégből jöttem ide; más bajom van. Fiam, aki már embernyi ember, még ezen ideig nem mutatta ki hajlandóságát, hogy vonzódna a fehér néphez. Sőt, még ha én elő találtam is hozni neki a házasodást, azzal a kifogással élt, hogy ő még ráér arra. Ez így volt eddig, de most megváltozott. Úgy a szőlőnyitáskor, mint a kapálás idején, amikor napszámosokkal dolgoztatok, azoknak felügyeletével Feri fiamat bíztam meg, mert hát a napszámosok mégis csak jobban tartanak egy embertől, mint egy asszonytól és sebesebben dolgoznak. Hanem mi történt? Ahelyett, hogy fiam a drága napszámon dolgozó munkásokra ügyelt volna, egészen mással foglalkozott, amit én épen most tudtam meg. No találja ki bátyámuram, mivel töltötte el az időt az én szerelmetes fiam? Nem tudja? Hát megmondom én. Fiam egy fehér cseléddel beszélgetve, lopta el a napot. Ez a tisztességes (ha ugyan tisztességes) leányzó, amint értesültem, állandóan itt a kertben tar-

tózkodik. Annyira elcsavarta fiamnak fejét, hogy az utóbbi időben már nekem sem hajlandó engedelmeskedni és teljesen a maga lábán akar járni. Erről valamit kell tenni és én azért jöttem ide, hogy bátyámuram segítsen rajtam!

Fekete uram, kivéve szájából a pipaszárat, egész nyugodtan azt kérdezte a panaszos özvegytől:

— Miképen véli azt, hogy meg tudnám akadályozni, miszerint a fia ne beszéljen asszonynéppel! Elvégre is Ferenc öcsém abban a korban van, amikor is illő és dukál a jövődöbéli házastársat kinézni magának.

Az özvegy erre azt felelte:

— Hát hiszen én sem ellenzem — mondta Kovácsné asszony. — Az Isten is megverne, ha ellenezném a fiam házasságát, de tisztességes hajadon legyen az, és nem egy holmi „jöttmenttel” kösse meg az életét. Inkább kitagadom a fiamat, de elvenni olyat, kit nem ismerek, azt sem tudom, mi fán termett, nem engedem. Nem arra kérem én kertgazda uramat, hogy a fiúnak legyen őriző pásztora, hanem arra, hogy mint kertgazda, legyen nekem segítségemre, mert tudom, hogy a kertségi törvény a csőszön és annak családján kívül senkit sem enged meg állandóan a kertben lakni. Miként vagyton tehát az, hogy az a bizonyos fehér személy állandóan a kertben tartózkodik? Mint szőlőtulajdonos, hívatkozva az artikulusokra, követelem azonnali eltávolítását a kert területéről, ami, ha meg nem történik, feljelentem a magisztrátusnak az esetet.

Fekete uram erre a beszédre hümmögött-hámogott és hosszas hallgatás után csak annyit felelt, hogy az az idegen, kivel Ferenc öcsém szórakozott, nem holmi jött-ment, hanem az — az ő édes leánya, ki beteges lévén, a jó levegő miatt tartózkodik a kertben. Ezért nem szükséges olyan nagy patáliát csapni.

Hogy erre mit válaszolt a panaszos, tudni nem lehetett. A kertségi jegyzőkönyvben csak annyi van beírva: „Özvegy Kovács Péternő panaszt tett F. J. leányzó ellen, ki szerinte állandóan kint tartózkodik. Kiutasítását kéri a kertből. Majd meg-lássuk?”

Orbán István lakóhelyet talált.

Bizony a régi jóvilágban is volt lakásmizéria és nem a mi korunk találmánya az. Hihetetlenül hangzik, de városunkban, Debrecenben is előfordult több mint félszázaddal ezelőtt. Ugyanis a múlt század 70-es évében felbillent az a teknő vagy lapály, ahol Debrecen van és kiöntött a város népéből egy kis töredék lakosságot kelet felé, amerre a Homok- és a Csapókertek vannak, — mert tudvalevően ebben a két kertben telepedtek meg azok, akik a városban lakbért fizetni nem tudtak.

Az a história, melyet elmondani kívánok, ezt megelőzőleg történt vagy tíz esztendővel.

Orbán István a mult század 60-as éveiben a Homokkert felső járásában csősz hívatalt viselt. Jóraivaló és megbízható ember volt, aki a rábízott legnemesebb terménynek, a „borágnak” gyümölcsét hűségesen őrizte. Szerették a szőlőtulajdonosok ő kelmét, mit az bizonyít legjobban, hogy több évekre ismételtlen megváltották csősznek. Őmaga is iparkodó ember volt, de a felesége, ki nála sokkal fiatalabb volt, még inkább. Bejárogatott úri házakhoz mosni, vasalni, takarítani, ahonnan nemcsak élelmi-szert s ruhaneműeket kapott munkája után, hanem pénz is keresett. Úgy hogy szorgalmuk és takarékoságuk folytán egy kis tőkepénzt tudtak összekuporgatni. Lehetett vagy 200 forint. Nagy értéket képviselt ez a látszólag kevés summájú pénz abban az időben.

Orbán István és felesége, hogy ezt az összeget élére rakták, mint afféle szegény emberek, összedugták a fejüket tanácskozáásra, hogy mit csináljanak a pénzzel, mibe fektessék azt, hogy szaporodjék. Hosszas megbeszélés után abban állapodtak meg, hogy szőlőt vásárolnak rajta. És akként cselekedtek. Vettek egy olyan darab szőlőföldet 200 forintért, aminek az ára ma 4800—5600 pengő értékű.

Nem tudom, tudatában volt-e Orbán István ezen örökség-vásárlás következményének vagy nem, csakhogy ez a következmény mielőbb jelentkezett. Uzus volt a régi kertészekben, hogy olyan csősz, kinek magának is van ott szőlője, nem alkalmaztak. Csak teljesen szegény emberre volt szükség. Hogy a régiek mi képen értelmezték a vagyoni felelősséget, azt mi aligha tudjuk megérteni.

Hát Orbán Istvánnak is azt mondta a becsületes kertészek: mehet Isten hírével; nincs rá szükség, mert hát vagyonos lett. Mit volt tennie, ott kellett hagynia a jól dotált (?) állást és kiköltözni a csőszlakásból. Ez utóbbi feltétel volt a legsúlyosabb. A városba nem kíváncsozott lakónak menni, a szőlőbe pedig, amit vett, egy földkunyhónál egyéb nem volt. Ebbe a verembe költözött családjával. Ott is telelt ki. Tavaszra kelvén aztán csinált egy pajtát és abba beállított egy pálinkafőző üstöt. Abban az időben sok pálinkafőző üst, úgynevezett „kisüst” volt a szőlőskertekben, mert a gyümölcsöt másképen nem tudták értékesíteni, mint kifőzték pálinkának. Még akkor adóval nem volt az sem súlyosbítva, szóval szabadabb volt.

Miután a jogcím a pálinkafőzés által a szőlőben való tartózkodásra megvolt, Orbán István még egy szobát gabalyított magának és ezzel véglegesen berendezkedett az állandó lakhatásra a Homokkertben. Csakhogy ez már törvénybe ütköző cselekedet volt akkor. Ugyanis a városi magisztrátus még a XVIII-ik században adott ki egy a kertészekre vonatkozó sza-

bályt, vagy „articulus”-t és ennek a rendtartásnak a 27-ik szakasza szigorúan, büntetés terhe alatt tiltotta a szőlőskertben való állandó tartózkodást. Még egy éjtszakai hálást sem engedélyezett a tulajdonosnak a saját pajtájában. A kertgazda is felelős volt e szabály megtartásáért.

Így állván a dolog, több szőlőtulajdonosnak szemet szúrt Orbán István állandó tartózkodása a Homokkertben és feljelentették őt a tanácsnak.

Tökés István uram, ki akkor a Homokkert felső járásának kertgazdai tisztségét viselte, egy szép reggelen arra ébredt fel Nap-utcai portáján, hogy egy városi hajdú idéző-levellet kézbesített neki, amelyben az állott, hogy sürgősen jelenjék meg a városházán, mert ha nem hát így, meg amúgy lesz. Tökés uram felcihelődvén, a városházára ballagott, el nem képzelvén az okát.

Szőlősi János polgármester előtt kellett megjelenni. A polgármester úr előbb alaposan lehordta Tökés István kertgazdát, mint olyan egyént, aki eskü alatt szolgál és mégsem tartja meg a gondjaira bízott kertben a jó rendet. Majd ismertetvén a tényállást, szigorúan utasította, hogy Orbán Istvánt és hozzátartozóit a Homokkert területéről távoztassa el, különben neki gyülik meg a baja a várossal.

A nemzeti kertgazda úr leverten ment haza a városházáról. Bántotta az eset nagyon. Egyrészt a szégyen miatt, hogy őtet, egy concivist a polgármester megpiszkolta, másrészt pedig Orbán István miatt. Mert hát jól ismerte és tudomása is volt annak kintlakásáról, dehát elnézte neki, hiszen komások voltak és nagyon jó viszony állott fenn közöttük. Törte a fejét, mitévő legyen vele. Kikergetni a sajátjából sajnálta, azonban a várossal, no meg a kertséggel sem akart ujat húzni. Tehát valami olyan megoldásról kellett gondolkodni, hogy a kecske is jól lakjék és a só is megmaradjon.

Még aznap kiment a kertbe és Orbánt értesítette a bajról. Tanácskoztak, mit kellene tenni, végre abban állapodtak meg, hogy Orbánné elmegyен Nemes Kálmán fiskális úrhoz, akinek házához bejáratos és tanácsot kér tőle.

Nemes Kálmán tekintélyes ügyvéd volt akkor Debrecenben. Városi bizottsági tag és többszörös háztulajdonos, a Homokkertben nagy darab szőlővel s rajta nyaralóval. Ő is ellenezte azt, hogy a Homokkertben kintlakjanak, de azért megtette, hogy írt egy kérvényt a tanácshoz Orbánék érdekében. Szépen megfogalmazott beadvány volt ez és nem jogra, törvényre utalt, hanem humánus és méltányos cselekedetre kérte a magisztrátust, hogy kivételesen engedje meg Orbánéknak a saját tulajdonukat tevő lakásnak természetben való használatát. Ügyvédtől minden bizonnyal szokatlan írásmű volt ez.

Akármilyen szépen hangzott is a kérelem, a tanács nem engedett álláspontjából; elutasította azt és szigorúan utasította Orbánt a kiköltözésre. Most légy okos Domokos.

Tökés István uram kötelességszerűen rendkívüli kertgyűlést hívott össze ebben az ügyben. Dehát a kertgyűlés sem hozott más határozatot, mint a tanács. A kertbirtokosság is követelte Orbán Istvánnak a kertből való kiköltözését és ennek ellenőrzésével megbízottat a kertgazda.

Hogy és miként lett végrehajtvá a tanácsi végzés és a kertgyűlési határozat, nem tudom. Annyit azonban tudok, hogy Orbán István a Homokkertben halt meg és onnan temették el. Az utódjai most is ott élnek.

* * *

Egy alkalommal a kertség ócska irományai közt turkálva, egy kis cédula akadt a kezembe, amin örege írással a következő állott: „Ezennel engedélyezem, hogy Orbán István a Homokkertben kint lakhatik. Tökés István m. k. kertgazda.”

Bujdosó Ferenc.

A Homokkertben, Szoboszlai Papp István-utca egy nád-fedeles házikójában öreg, 82 éves ember halt meg e hónap első napján. Bujdosó Ferenc kaptafafaragómester. Ez az egyszerű, öreg ember, ki általánosan ismert és népszerű ember volt a Homokkertben, ezelőtt 50 esztendővel nevezetes szerepet vitt itt.

A mult század 70-es éveinek az elején, amikor a Homokkertet állandó lakóhelyül kezdték megülni, az akkori városi tanács, hívatkozva a régi kertségi statutomra, amely eltiltotta a szőlőkertekben az állandó tartózkodást, a legmerevebben és kérlelhetetlenül tiltakozott a letelepedés ellen. Ebből aztán évekig tartó húza-vona keletkezett a város és a kertbe kiköltözött lakosság között. Az állandó zaklatás, kilakoltatás napirenden volt. A Homokkertbe kitelepedett lakosság vezetője, a város ellen az ellenakció szervezője: Bujdosó Ferenc volt.

A Homokkert ügye annyira elmérgesedett, hogy döntés végett felkerült a minisztériumba és bár az ügy felülvizsgálatával megbízott szakminisztérium a Homokkert lakossága javára döntött: a városi tanács a döntésben megnyugodni nem tudott, hanem egy hatalmas memorandumban (Debreceni Ellenőr 1879. évfolyam) kifejtvén álláspontját, a határozat visszavonását kérte a kormánytól és egyébképen is megmozgatott minden követ akaratának érvényesítésére.

Ekkor Bujdosó Ferencnek az az ötlete támadt, hogy küldöttségileg keresi fel az akkori hatalmas kormányelnököt: Tisza Kálmánt és személyesen informálja a tényállásról. És — amint ezt a megboldogult életében igen sokszor elbeszélte — a küldöttségmenesztés megtörtént, a hatalma tetőpontján levő nagy államférfi 1879. december 31-én este 6 órakor fogadta a

Bujdosó Ferenc által vezetett szürös-gubás homokkerti küldöttséget.

Bujdosó beszédéből megértvén az ügy állását, ígéretet tett, hogy azt igazságosan megvizsgálja és rövidesen dönteni fog abban.

Bujdosó Ferenc az ígérettel nem érte be. Esdeklőre vette a dolgot: „Kegyelmes uram, mitőlünk odahaza sok száz szegény ember bizonyos hírt akar hallani, mit mondjunk nekik, hogy mit küld nekik a kegyelmes úr újévi ajándékba?” Ekkor Tisza Kálmán azt felelte: „Mondják meg otthon, hogy nyugodtan maradhatnak házaikban.”

Ugyanakkor intézte el Bujdosó Ferenc a Csapókerti lakosok hasonló irányú kérelmét is.

Hogy a Homokkertben az állandó lakhatás már akkor törvényesen elismertett: ebben legtöbbet tett Bujdosó Ferenc. A Homokkert lakossága elismerte ez érdemét, és háláját azzal róta le iránta, hogy egy, abban az időben is értékes aranygyűrűvel ajándékozta meg „a homokkerti szabadlakás érdeméül” felírással. Majd egy utcát neveztek el a nevére. A magas kort ért Bujdosót, bár igen szerény viszonyok közt élt, általános tisztelet és becsülés környezte holtáig.

1922. febr. 5.

Zavaros időkből.*

Nagy János uram az 1919-ik évben 70 éves öreg ember volt. Felesége két esztendeje, hogy elhalt, egyetlen fia pedig elesett a harctéren. Leszámítva távoli rokonait, jóformán senkije sem volt. Mióta felesége és fia nem élnek, az öreg ember állandóan betegeskedett.

Kisebbszerű külvárosi házacska és ahhoz tartozó félhold szőlő volt vagyona, amelynek szerény jövedelméből éldegélt, miután már dolgozni nem tudott. Amíg bírta, pálinkafőzéssel foglalkozott. Törkölyből, borseprőből és gyümölcsfélékből kisüsti pálinkát főzött. Régebben ismeretes pálinkafőző volt Debrecenben. Az általa főzött szeszt inkább orvosságnak használták, mint élvezetül, vetekedett az a francia konyakkal. Azonban a háború alatt a kormány feleslegesnek találta a kisüstöket és elrekvirálta. Elvették a Nagy János üstjét is, s így megfosztották fő jövedelmi forrásától. Nem maradt más neki, mint a ház és szőlő hozadéka, amelyek összetéve is keveset adtak.

A nevezett esztendő tavaszi hónapjának egyik reggelén, a nyugalmazott pálinkafőző, mint gyengélkedő öreg, ágyában heverészve, pápaszemen keresztül ujságot olvasott. Akkor divatos

* Ez a történet igen kevés módosítással Deák Ferenc köztisztelőben álló, igen derék homokkerti birtokosról szól.

című lapnak egyik friss példányát böngészte. Úgy látszott, hogy amiket abból olvasott, nem igen nyerhette meg tetszését, mert meg-megcsóválta ősz fejét és a hirlapot letette, meg felvette, mintha nem akarna hinni szemének, vagy nem értené a dolgot. Igaz, hogy kevés ideig járt ő iskolába, szülei szegények voltak, nem járathatták tovább, talán egy vagy két évig, amíg írni, olvasni megtanult, de azért értelmes ember volt. Iskolai képzettsége hiányait olvasgatással és más úton pótolta. Vallásossága és az egyház ügyeiben való buzgólkodása folytán abban a megtiszteltetésben részesült, hogy presbiternek is megválasztották.

Vajjon mi lehetett abban az ujságban, hogy annyira megragadta figyelmét? Hát bizony az ő előtte nagyon különös, de a félrevezetett tömeg előtt gyönyörűséges és népszerű dolog volt az. Tudniillik az állott ott, hogy a proletárdiktatura a magántulajdont szocializálja.

Ez volt az a rébusz, amit Nagy János uram az ő szavajárása szerint: „gyenge eszével” sehogysem tudott felfogni. (Bizony még az okosnak híresztelt emberek sem értették meg azt.) Hogy az ő csekély vagyonszáma, amit egész életén keresztül koplalva, rongyoskodva, a pálinkafőzéssel álmatlankodva, keservesen keresett — nem az övé, hanem a másé, mindenkié?! Ezt így megérteni nem tudta.

Talán sokáig elmorfondírozott volna ezen a dolgon és végül is napirendre tért volna a felett, de szobájának ajtaját valaki benyitotta és az be is lépett oda. Egyik lakója, egy géplakatos volt. Köszönt a házigazdájának és megállván a szoba közepén, a következő dikciót intézte az ágyban fekvőhöz:

„Eltárs! Miután a proletárdiktatura a házak szocializálását elrendelte, a magántulajdon megszűnt. Tudomására hozom, hogy a ház bizalmija én vagyok és sem a házra, sem a lakbérre az elvtársnak ne legyen gondja többet. Ebben a lakásban további intézkedésig itt maradhat.”

Nagy János házában négy-öt lakója volt és ő mindig embersegesen bánt velök. Ha valamelyik elsején nem tudta megfizetni a lakbért, elvárt a pénzért a következő hónapig. Idegennek sohasem tekintette azokat, sőt, miután az utóbbi időben senkije sem maradt: hozzátartozóknak nézte őket. És azok: Nagy bácsinak és nem „háziúrnak” titulálták.

Nagyon meglepődött tehát, mikor a géplakatos ultimátumszerű kijelentéseit megértette. Ismerte, mint nagyhangú szocialistát, aki állandóan szidta a munkaadókat, de az ő személye iránt mindig kellő tisztelettel viseltetett, aminek megvolt a magyarázata, hiszen gyakran kisegítette, ha pénzzavarba jutott. Most, amikor hallotta a hozzá intézett beszédét, ezt gondolta: Hogy megváltozik az ember, ha telebeszélük a fejét bolondságokkal. Majd hangosan így szólt:

„Mondja csak, Stolp úr! Milyen jusson akarják tőlem el-

venni azt, ami eddig Isten és emberi törvények szerint az enyém, mert azt én kerestem munkámmal?"

A géplakatos erre a kérdésre így felelt:

— Látszik, hogy az elvtárs nem öntudatos proli, hanem burzsuj, mert a szocializmusnak az elemi ismeretét sem tudja. Marx Károly a „Kapital” című könyvében azt tanítja: „Minden tulajdon lopás.” Azt mondja elvtárs, hogy ez a ház a magáé, mert ezt maga kereste! Nem igaz! Maga ezt a házat lopta! Igen is, lopta én tőlem és a többi munkástelevéereimtől. Miért nincs nekem házam és szőlőm? Hiszen én folyton dolgozom! Mert én becsületesen élek és nem lopom el a másik embertől, ami azé. Most megváltozott a világ és a tanácsköztársaság visszaveszi a lopott vagyonekat. Érti már?!” — Ebben a tónusban beszélt tovább is.

Mélyen megrendülve, lelkében felháborodva hallgatta Nagy János uram ezt a badar beszédet. Hogy ő lopta a vagyonát?! Hirtelen megfuttatta elméjét életének hosszú folyásán, de úgy látta, hogy csekély vagyonekájában nem tud egy fillért sem olyat, amelyik nem igaz úton jutott volna oda. Ő abban a tudatban öregedett meg, hogy amit keze munkájával vagy eszével tisztességes úton-módon keres az ember: az mindenkor jogos tulajdona. Így volt ez mindig! Aztán az sem aggasztotta soha, hogy egyik embernek több van, mint a másiknak. Az is az Isten rendelése; ezen a világon egyenlően nincsen adva semmi sem.

Nem is lehet. Bolond ember az, aki egyenlőséget akar mindenben, mikor ahány ember van, annyiféle a természete. Íme most ezek a meghibbant elméjű kommunisták vagyonegyenlőséget akarnak.

Ezeket így gondolta el magában az öreg Nagy János, szóra sem érdemesítve tovább Stolp elvtársat, aki pedig látva, hogy nincs kivel vitatkozni, sarkon fordulva kiment a lakásból.

A tulajdonától ekként megfosztott házigazda aznap nem kívánt enni, sőt az ágyáról sem szállt le, hanem egész nap olvasgatott egy könyvet. Másnap ki sem nyitotta az ajtót, hiába kopogtatták a lakói, de nem is szólt semmit sem. Harmadnapra aztán Stolp elvtárs, kit a lelkiismeret kissé furdalt, egy görbére hajlított vassal kinyitotta a belülről elzárt ajtót. Hát igen, ott feküdt az öreg Nagy János, de — holtan. A takarón kinyitva egy könyv feküdt. Szikszay György: „Keresztyén tanítások” című könyve, kinyitva annak huszonkettedik részénél, ahol is az öreg emberről szólván ez áll: „Nagy bolondság akkor szorgalmatoskodni az útravalóról, mikor már az utazásnak szinte végére jutott az ember.”

Az öreg Stanta.

Azért nevezték öregnek, mert már negyven éves korában hosszú, ősz, kétágú próféta-szakált viselt.

Polgári foglalkozása mozdonyvezető volt, előbb a tiszavidéki vasut társaságnál, aztán a Máv-nál, vagy harminc egy-néhány évig mozdonyvezetősködött, ugyanannyi ideig pedig szedte a jól megérdemelt nyugdíjat.

Származására nézve olasz volt, a dalmát partvidéken született. Hogy és miként került Debrecenbe, ki tudná megmondani. Valószínű, hogy mint vándorló lakatoslegény vetődött ide a mult század 60-as éveiben és itt ragadt. Itt nősült meg is. Elvette Gógán kovácsnak a leányát, Johannát. Ennek a Gógán kovácsnak Teleki- (akkor Bárány-) utca sarkán szép nagy kőháza és a Homokkertben nagy darab szőlője volt. A jó mód okozta-e vagy mi, de elég az hozzá, hogy a református vallásban született Gógán kovács öreg korában a római katolikus hitre tért át.

Azonban ezt a valláscserét megbánva, a szőlőjébe járt ki zsoldárokat énekelni és itt éneklés közben érte utól a halál. A szőlő aztán, a felesége révén, az öreg Stantáé lett. Így került a Homokkertbe.

Az öreg Stanta vagy húsz évig Cegléden tett, mint mozdonyvezető, szolgálatot, aztán negyven évig állandóan itt Debrecenben élt és itt halt meg patriarkális korban. Tehát mindig tisztá s színmagyar népek között lakott és ennek dacára nem-hogy tisztán nem tudott, de egyáltalában nem tudott magyar nyelven beszélni. Nem volt csoda. Mindíg olyan egyénnel érintkezett, akik, ha tudtak is beszélni magyarul, de más nyelven is értettek. Mikor a Homokkertben lakott, ilyen nevűek voltak szomszédai és barátai: Brell, Cuber, Haffner, Traher, Volker, Kübecher, aztán Bihanek, Pavlik, stb. Egyikkel németül, a másikkal horvátul vagy tótul beszélt, de magyar nyelven soha.

Mindíg olasz viseletben, fekete bő bársonyruhában járt és állandóan virginia szivart szítt. Nap, mint nap, akár esett az eső, vagy a hó, akár fútt a szél: Stanta bejárt a városba a Homokkert-utcán levő Schreier-féle vendéglőbe, ahol asztaltársasága volt. No és aztán kikből állott ez az asztaltársaság? Biztosan nem debreceni muskotály civisekből. Stantán kívül ott voltak Rosi Primo, Bona Furtunáto, Maloco Pietro, itt élő olaszok. Ebben az asztaltársaságban csak olasz nyelven beszéltek. Így éltek ezek ebben a nagy magyar városban, észre sem vették az itt levő nemzetet, amelyik kenyeret és hazát adott nekik.

A homokkerti szőlőjében az öreg Stanta méhészettel foglalkozott. Szép berendezésű kaptárai voltak. A mézet, amit termelt, nem adta el, hanem belerakta termelt vinkójába, azzal javítgatta

a bícskanyitogató cukortartalmát s így eléggé iható bort állított össze.

Szőlőjét szerette jól megmunkáltatni; állandó vincellért tartott. Csak az a különös szokása volt, hogy februárban, ha a hó eltakarodott, mindjárt kinyitatta a szőlőt. Sok éven keresztül megnyerte, hogy nem esett hiba, hanem egyszer rajta veszített az olcsó napszámon.

Történt, hogy egy esztendőben korán olvadt a hó, még február elején. Nosza, hívatja Stanta a vincellérjét, Dobszai János urat, hogy ki kell a szőlőt kapálni a föld alól.

Dobszai János ez alkalommal nem javasolta a korai szőlőnyitást, mert a szelek járásából hideget érzett ki.

— Eh, nem tudni máká semmi! — mondta az öreg Stanta s kinyitatta a szőlőt. A hideg pedig megjött és a nyers, nedves szőlővessző megfagyott. Nem lett bora Stantának. Ekkor megharagudott a szőlőre s kezdete eladogatni házhelynek. Ez idő szerint 6 házhely és telek van a helyén, de szőlő egy tő sincsen.

Papp István uram szőlője.

Bizony a borág sem olyan már, mint hajdanában volt. Elkényesedett és szeszélyes, ideges lett, mint az ember. Mert lám, ezelőtt is tavasszal szintén kinyitották, megmetszették, karót vertek mellé, mint most, aztán később felkötözték, háromszor megkapálták, mint a bordalban éneklik: Megkapáltuk szőlőinket három ízben is... és azután nem csináltak vele más egyebet, minthogy leszüretelték. És ontotta a bort bőven.

És most? Nem jó arról még beszélni sem, hogy mi mindent kell elkövetni a szőlővel. A régi időben, míg a cifranevű nyavalyák bele nem kaptak, a gazdák csak két csapástól féltették a szőlőt: 1. A fagyos szentek: Pongrác, Szervác, Bonifác; továbbá Ivó és Orbán pápák névnapjával jövő úgynevezett „zöld fagyástól”; 2. meg a nyárban bekövetkező jégveréstől. Ha ezeket keresztül úszta, semmitől sem kellett félni. A mai szőlősgazdák ezekre az elemi csapásokra semmit sem adnak. Peronoszpora, lisztharmat, mézharmat, szőlőmoly és más veszedelmek azok, amelyek tavasztól őszig állandóan izgalomban tartják őket. A szőlőre attól kezdve, hogy a fürtök meglátszanak, folyton vigyázni kell. A kékgálicnak mindig készen kell lenni a kádban, készen a permetezésre. Még így is kétséges az eredmény. Ott pl. a szőlőmoly, ami ellen még teljesen biztos védekezés nincsen. És aztán mikor a 6—7-szer mindenféle mérges anyagokkal megfertőzött fürtöket leszedik, vagy ahogy a nóta mondja: „Ha megérik, bornak szűrük...” — micsoda egészséges ital lesz abból?! Bizony ne csodálkozzunk azon, ha az emberek annyiféle nyavalyákkal vannak tele.

Papp István uram még az édes apjától örökölt félszázaddal ezelőtt egy darabka szőlőt. Akkor úgy mondták, hogy egy nyilas. Lehet olyan nyolcszáz négyszögölnyi. Mindíg maga munkálta, de nincs is egy tőke hija sem és olyan fája van, hogy öröm nézni.

Mikor a mult század 90-es éveinek elején beütött a szőlőbe a cifranevű nyavalya, Papp István csak nagyot nézett. El nem tudta képzelni, hogy mi lelhetette a szőlőt, hogy nyár közepén az összes levelei megsárgulva, elszáradva, leszáradva lehullottak és a termés a kopasz szőlövesszön lógott. Sohasem látott azelőtt ilyet. Idős szőlős gazdák azzal vígasztalták, hogy volt az már úgy a régi időkben is, aztán megszűnt. Nyilván a ragya lecsapta. Az ellen meg nem lehet tenni semmit. Istennel nem lehet perbe szállani. És ebben szépen megnyugodtak.

Igen ám, de a következő években ismét csak úgy lesült a szőlő levele, de nemcsak a levele aszalódott meg, hanem a fürtök is leszáradtak. De már ezt nem a ragya okozta, hanem ez már megállandósított veszedelmet jelentett a szőlőre. És ekkor az emberek elkezdtek a szőlőbetegség ellen védekezni. Feltüntek a „Sugár permetező” masinák és virítottak a Bordói-lével megfett szőlőlevelek. Űj, nem egészséges szint kapott a szőlő.

Papp István uram feljárta az egész kertet, sőt más kertekben is szemlét tartott, hogy mit csinálnak a szőlővel. Azt tapasztalta, hogy majd minden szőlőtulajdonos megfesteti a szőlőjét. Azonban akadnak olyanok is, akik nem hódoltak be a divatnak, nem fogadták el a permetezést.

Gondolkozóba esett. Kivált mikor azt látta, hogy a permetezés legtöbb esetben sikeres, különösen ha eltalálja a kellő időpontot arra, mert ettől függ az egész.

Papp István nem tudott kibékülni azzal, hogy az ő borába belevegyüljön a méreg, mert hát ő annak tartotta a kékgálicot. Hosszas tépelődés után elhatározta végérvényesen, hogy nem permetezi szőlőjét sohasem. És ezt meg is tartotta mindezen ideig, mert még él és még mindig maga munkálja szőlőjét.

De hát aztán terem-e ez a nem permetezett szőlő? Mikor hogy. Néha semmit se, de ha az idő kedvez rá, megfizeti a fáradságot, csak úgy, mint annak, aki permetez. Egyre azonban hüszke az öreg. Arra, hogy még eddig nem ivott permetezett szőlőlevet.

Öreg ember, öreg zsoltár.

Te jó öreg Ciceró, aki a rómaiakat tanítottad, te még minket is oktatsz az ékesszólás tudományára, Te az „Öregségről” írott klasszikus művedben megpróbálkoztál azzal a nehéz problémával, hogy az aggkornak gyönyörűségeit leírd. Neked, amiket

írtál, abban a szép és ideális korban, igazad volt. Azonban hiába írunk és beszélünk akármit, a valóság az, hogy más az öregember és más a fiatal. Annak és emennek a gondolkozása, érzése nagyon elütő. Az öreg ember a múltban él, gondolata abból táplálkozik, a jelenvaló világot jóformán észre sem veszi.

Íme Tamás Péter uramnak is, aki már a pátriárkák éveit, a — hetven avagy nyolcvan — éveket járja, eredmény nélkül magyarázza menyecske leánya, hogy az az öreg zsoldár, amelyikkel minden áldott nap Isten házába szokott járni, már nem érvényes, mert hát új énekeskönyvet szerkesztettek, amiben a régi énekek is benne vannak és hozzá újak is; amiből ő vett két darabot, egyet magának, egyet az édesapjának, hogy azt vigye a templomba: nem használ semmit. Öreg Tamás Péter csak azt a nagyformájú és igen régi kiadású zsoldárt viszi magával, amiben az S betű F-nek, a Cs betű pedig Ts-nek van nyomtatva, amit még az apjától örökölt annó 1855-ben.

Ha valaki megkérdezi tőle, hogy miért ragaszkodik olyan nagyon ahhoz az avatag könyvhöz, csak vállat von és nem felel. Mintha azt mondaná: Úgy sem értenéd meg, hát minek beszéljek?

Bizony úgy van az, hogy a fiatalok nem tudják megérteni azt, hogy az öregek miért őrzik olyan makacsul szokásaikat és miért ragaszkodnak a multhoz. Hiszen ők, a fiatalok, mindennap változtatják ízlésüket, akárcsak a ruháikat. Ha valami újdonságot meglátnak, meghallanak, azt nyomban elsajátítják. Ellenben az öreg ember észjárása megállapodott, hogy úgy mondjuk, gyökeret vert. Az újdonság ingere már nem izgatja, mert hiába valóságnak tartja. Érzi, hogy élete alkonyulóban, vége felé jár és lelkivilága megbarátkozott a változhatatlan örökkévalóság gondolatával.

Lám Tamás Péter kis unokája, aki a 3-ik elemi osztályba jár, milyen szépen el tudja az új énekeskönyvből énekelni: „Szükkölködünk nagy mértékben” kezdetű melódiát. Hallgatja is a nagyapa áhítatosan, de megtanulni már nem tudja. Idegen neki az az ének, mert nincsen benne az öreg zsoldárban és gyermek korában nem tanulta. Ő előtte mennyivel szebb a 93-ik dicséret:

„Istenre bízom magamat,
Magamban nem bízhatom.”

Igen, azért ragaszkodik Tamás Péter öreg zsoldárjához, mert hosszú életén keresztül a bibliával együtt hűséges kísérője volt neki. Boldog és boldogtalan napjaiban ezekhez fordult tanácsért, vigasztalásért. Ezért nem tudja az öreg zsoldárt újjal felcserélni.

Az öregeknek is igazuk van, a fiataloknak is igazuk van és mégsem két igazság az.

Egy régi debreceni tanító.

— Feljegyzések Tóth Lajos volt ispotályi tanítóról. —

Nem tartozunk azok közé, akik a jelenkor teljes lecsepülése által igyekeznek a multak nagyságát, dicsőségét a jelenkor fölé helyezni, hogy annál szembeszökőbb legyen a különbség. Nem, mert minden korszaknak vannak erényei és hibái; tökéletes jó, vagy teljesen rossz nincsen. Annyit azonban állíthatunk, hogy az elmúlt időkben több önzetlen ambíció és anyagi érdek nélküli törekvés, munkálkodás volt tapasztalható nemcsak egyesekben, hanem egész osztályokban is, mint napjainkban. Bizony ma az önzetlen dolgozó ember olyan ritka lény, mint a fehér holló. Az önzetlen munkálkodásnak egy példáját kívánjuk emlékezetül hagyni az alább következő töredékes életrajzban:

A debreceni református egyháznak egészen a mult század derekáig nem voltak utcai fiúiskolái, csak leányiskolái voltak, számszerint tíz. Az elemi fiúiskolák mind a kollégiumban székeltek. Kivétel volt a külvárosi Ispotályi iskola, ahol Tüdös János kántortanító vegyes iskolát vezetett. Leányok, fiúk együtt tanultak. Az 1850-ik évben ez az iskola annyira túlzsúfolt lett, hogy az egyház vezetősége elhatározta annak kettéválasztását. Az új iskola és tanítói lakás 1852-ben elkészülvén, abba egy új tanító beállítását mondták ki. Ennek az iskolának, tehát az első utcai fiúiskolának választották meg tanítójává Tóth Lajost.

Tóth Lajos debreceni szülőktől származott, született 1821-ben. A kollégiumban tanult és theológiát végzett. Iskoláinak elvégzése után Nagykállóba ment az ott levő, de azóta már megszűnt református algimnáziumba tanárnak. Mint ennek az iskolának igazgatóját találta az 1848—49-iki szabadságharc. A történelem írja, hogy papok, tanárok, tanítók önként és minden kényszerítés nélkül otthagyták katedrájukat és siettek a megtámadott hazának védelmére: beállottak honvédek. Tóth Lajos is ekként cselekedett: szabolcsi nemzetőr lett. Kinevezték kapitánynak és elküldték Máramarosba az oláhok fékentangására. Itt működött az egész szabadságharc alatt, mígnem sebet kapva, hazajött Debrecenbe. A szabadságharc után, félve, hogy az osztrákok besorozzák, lappangva élt itthon. Magasabb képzettségének megfelelő katedrára pályázni nem mert, örömmel fogadta el a részére felajánlott ispotályi tanítóságot, amely után nyugodtan élte napjait, nevelve a felsarjadzott nemzedéknek százait, ezreit Isten félelmében és hazaszeretetben.

Kiváló pedagógus volt. Tanítása, módszere nemcsak hogy színvonalán állott az akkori kornak, hanem sok esetben azt meg is haladta. Ennek bizonyosságát akkor adta, amikor az egyház 1879-ben lebontatta az ispotályi fiúiskolát és két tantermet állított fel. Ebben a modernebb építkezésű tanteremben mutatott

Tóth Lajos példát az utána következő tanító nemzedéknek, hogy miképen kell ambícióval, szeretettel, sőt anyagi áldozattal is a népnevelés ügyét igazán szolgálni.

Az általa vezetett osztályok tantermében a padok befestésétől kezdve különféle térképeknek és mindenféle szemléltető eszközöknek elkészítéséig, mind a saját kezének munkája volt. A szemléltetési módszernek lévén a híve, iskoláját ezeknek múzeumává tette. Mint szenvedélyes preparátor az egértől a rókáig, a verébtől a parlagi sasig mindent kitömött. Ásványgyűjteménye ritkaságszámba ment. Iskolája az ő szorgalma és anyagi áldozatai folytán mintaiskola lett, aminek messze földön elment a híre. Kiváló, híres tanférfiak, mint Gönczy Pál, Tanárki Gedeon államtitkárok, Dolinai Gyula ifjúsági lapszerkesztő és mások az ország minden részéből keresték fel az iskoláját és mindnyájan elismeréssel adóztak az egyszerű református tanítónak, aki iskoláját a nagy kulturnemzetek iskoláinak nivójára emelte. Ugyanis Tóth Lajos több ízben járt külföldön tanulmányúton és akkor látta azokat, amelyeket idehaza bevezetett. Írt egy természetrajzi kézikönyvet, elemi iskolai tanulók részére, ami sok ideig volt használatban. Érdemeit felsőbb helyen is elismerték: előbb koronás ezüst-, később koronás aranyéremkereszttel tüntették ki. Hatvan évi tanítói működése után vonult nyugalomba. Az igaznak emlékezete áldott! Hálás szívvvel emlékezem róla, mint egykori tanítványra.

Az Ispotály szenzációja.

Ötven esztendővel ezelőtt más látképe volt a református Ispotálynak, mint most. Az egész telep mély árokkal volt körülvéve és hidas kapukon lehetett oda bejutni, lévén kettő kapuja. Az egyiket, a vasúti oldalon levőt, Nagykapunak nevezték, a másikat, a Szív-utca felőlit Kisajtónak hívták.

A szegények lakása alacsony, földszintes, egyszerű épületekből állott, amiből mai napig is maradt fent mutatónak egy épületcsoport és a főzőház a letűnt idők tanúbizonyságául.

Külön városrész volt ez a telep a kálvinista Rómában, kivételes rendtartásokkal. Közel másfélszáz elaggott és elszegényedett debreceni lakos talált itt az egyház és a város jóvoltából menedéket, tisztességes táplálkozást és gondozást lelki és testi értelemben.

Bizonyára sokan élnek még Debrecenben, akik emlékeznek arra, hogy minden péntek napon milyen különös karaván indult ki onnan. Állott pedig ez huszonnégy ispotályi koldusból, kik mellükön nagy vaspersellyel indultak a szélrózsa minden irányába kéregetni.

Az Ispotálynak mindenkori kormányzója az ottani prédi-

kátor. Az említett időben nagytiszteletű Zagyva Imre uram viselte ezt a magasztos tisztséget. Ne vegyék zokon a jelenlegi debreceni református lelkészek, ha azt állítjuk, hogy a néhai tiszteletes úrnak nem akadt hasonmása azóta. Ugyanis ő szép magánvagyonnal rendelkezett. Háza, szőlője, tanyája volt és saját hintóján járt. Több darabból álló tehenészete járt ki naponta a csordára.

A lelkészen kívül még az Ispotályban laktak mint egyházi alkalmazottak: Gyulai József kántortanító, Tóth Lajos fiúk tanítója és Fodor Sándor úr, mint az óvoda vezetője. Még akkor a dedós gyermekeket is férfi tanerők oktatták.

Az ispotályi szegények felügyeletével két gondozó volt megbízva. Mai napiglan is úgynevezett „dékán”. Az egyik dékánt Csonkának hívták, magas, száraz ember volt, közel 80 éves. Híres salátatermelő. A másik Biró János nevezetű. Ez valamikor sertéssel kereskedett, de elkupeckedvén tőkepénzét, tönkrement. Hogy megélhessen, hivatalt vállalt s lett belőle ispotályi dékán, akit a szegényeknek „nemzetes urannak” kellett szólítani. Ez az ember, bár maga is tönkrejutott koldus volt, az alája rendelt szegényekkel szemben gögös, durva és goromba bánásmódon viselkedett, aki még az ütlegetéstől sem riadt vissza. Féltek is tőle az ispotályi szegények, mint a tüztől és naponta számos elfonnyadt, fogatlan szájról röppent el a fohász, amelyik ekként hangzott: „A jó Isten alázza meg nemzetes Biró János dékán urat büszkeségében.” És úgy lőn.

Egy szép nyári reggelen Pénzes Gábor harangozó a reggeli 7 órás istentiszteletre beharangozván, az ispotályi ápoltak a hónuk alatt öregbetűs zsolttárokkal, tőlük telhető szapora lépésekkel igyekeztek az ott levő templomba. De feltűnt nekik, hogy ez alkalomkor Biró dékánt nem látták ott, pedig árgus szemekkel szokott rájuk vigyázni és jaj volt a templomból kimaradónak.

Gyulai kántor uram dörgő hangon rákezdedt a fennálló énekre: „Ez új reggel arra serkent...” Majd kiteve a táblára a 148-ik dícséretet, annak mind a 7 versét végigénekelte a hívekkel, de még ekkor sem érkezett be a templomba a nagytiszteletű úr, hogy a szokásos imádságot elmondja. A kántor nem tudván mire vélni elmaradását a nagytiszteletű úrnak, a harangozót mozgósította, nézze meg, mi akadályozza a lelkész urat elmaradásában. Pénzes harangozó visszajött azzal az ultimátummal, hogy énekeljen még a kántor úr egy éneket kijövöre, mert a lelkész úr nem jöhet, el van foglalva. Baj van.

Hát bizony baj volt és ezt Biró dékán okozta. Bizonyos perselypénzekkel nem tudván elszámolni, ezért cenzurára fogták. Következő napon gyűlést tartott az ispotályi vegyes bizottság, a legfőbb intéző fórum és miután Biró dékán ellen még más panasz is merült fel, állásából való elmozdításra ítéltetett jogerősen.

Így a gögös, a szegényeken és ügyefogyottakon brakhiummal rendelkező dékán lebukott. De ezzel még nem fejeződött be megaláztatása. Miután már öreg ember volt, tehát dologra alkalmatlan, könyörgött a vegyes bizottságnak, hogy, ha már megfosztották hivatalától, ne engedjék, hogy éhen pusztuljon el feleségestől, hanem vegyék be az Ispotályba őket. Ez volt az Ispotály szenzációja — ezelőtt ötven esztendővel.

És miután az ember még koldus állapotban is csak embernek marad és gyarlóságai itt sem hagyják el: bizony a hatalmát vesztett dékánnak sok csipkelődést, bosszantást kellett eltűrni azoktól, akiket ő bántalmazott.

A csordultig telt pohár annyira megviselte, hogy nem sok idő múlva meghalt.

Miért adta el Gebei uram a lovát és talyigáját?

Gebei Tamás talyigás volt Debrecenben a múlt század 70-es éveiben. A debreceni talyigást nem szükséges a pátriában bemutatni; Bugyi Sándor országosan ismert élclapi alak és egész irodalma van már nálunk.

Gebei uram tehát ennek a céhnek volt tagja. Épen csak hogy közjük tartozott, mert más egyebekben elütrött szakmatársaitól, ugyanis jámbor természetűnek, nem káromkodósnak, józan, Istent féltő embernek ismerte mindenki. Meg aztán nem is olyan mindenki által megkapható talyigás volt ő kelme, hanem Doszpoly János uramnak, a kalmárnak fuvarozott állandóan. Annak volt házi talyigása, de csak a hétnek 6 napján, mert vásárnap be nem fogott volna Doszpolynak egész boltjáért sem. Ekkor a templomba ment. Ez egyéni kiválóságáért Gebei úgy a polgári társadalomtól, valamint az egyháztól különös méltánylásban részesült. A polgári társadalom, vagyis a függetlenségi 48-as párt, amelynek tántoríthatlan tagja volt, az ő házát tüntette ki a legszebb zászlóval képviselőválasztáskor. Az egyház részéről pedig kinevezték — hivatalos talyigásnak. Mint ilyennek, miben állott voltaképen a teendője? Elmondjuk, mert ebből kilyólag következett be a Gebei uram esete is.

A debreceni református eklézsiának van egy máiglan is fennálló szegényháza, az Ispotály. Ezt az ápodlát még azok a prédikátorok alapították a várossal karöltve, akik legelsőbb hirdették itt a Kálvin által megtisztított keresztyén vallást. A telep a mai belváros déli oldalán, a vasúti állomás mellett van és idők óta. Jelenleg modern egyemeletes pavillonokból áll, a higiéniének kellően felszerelve. A múlt században alacsony, földszintes házak sorjából állott ez a szegényház, primitív berendezéssel. De a szegények ellátása, élelmezése, dacára annak,

hogy ötször annyit tápláltak, mint most, kitűnő volt. Minden nap húst ettek és olyan búzakenyeret, amilyen most magas áron vehető. El is éltek az ispotályi szegények 80—90 éves korig.

Mikor valamelyik közülök megelégtelte az „E világon való zarándokolást”, vagyis meghalt, ekkor kellett Gebei uramnak, mint egyházi megbízottnak a cselekvés terére lépnie. Állott pedig ez abból, hogy a jobblétre szenderültnek porhüvelyét az ő fogata szállította ki a szegényházhoz legközelebb fekvő Várad-utcai temetőbe. Kapott egy ilyen fuvarért 1 ezüst forintot, abban az időben tekintélyes summát.

Történt egyszer, hogy egy idős ispotályi meghalálózván, Gebei hírt vevén erről, a temetés idejére annak rendje-módja szerint megjelent fogatával a telepen. Mindíg fekete lova volt és ő télben, nyárban fekete gubát viselt. Nagytiszteletű Zagyva uram, az ispotályi parókia akkori prédikátora elmondván a halott felett rövid imádságát, a négy szál ingyenes kollégiumi diák elfújta a magáét, a halottat feltették a talyigára s elindultak. Elöl a négy diák, utána Gebei fogata a halottal. A gyászmenetet néhány jobb erőben levő ispotályi férfi kapával, lapáttal felfegyverkezve zárta be. Még ebben az időben nem volt meg a mikepércsi útra eső vasúti nagy híd. A gyalogos ember a gázgyár előtt, a vasúti síneken keresztül átmehetett hamarabb. A fogatok átjárója sorompóval volt ellátva és nagyobb kerülést kellett tenni az átmenőnek. Természetesen a diákok és a halottat kísérő öregek a közelebbi utat választották a temető felé és hamarabb is kiértek, mint a halottat vivő, hosszabb úton méltóságosan cammogó talyigás fogat.

A mikepércsi országút mentén ott áll mai napig is a Debrecen város tulajdonát képező „Bégány”-csapszék, mellette pedig a volt Ghillányi-laktanya. Ez a csapszék híres kifogó helye a biharmegyei községekből Debrecenbe jövő vidékieknek, de a helybeliek is látogatják. Itt történt meg a 80-as években, hogy egy ittas huszár farkasnak nézte az oláh láncrefűzött medvéjét és szolgálati fegyverével lelőtte.

Mikor a temetési menet a Bégány felé vonult, mert arra kellett a temetőbe menni, nagy kaláka állott a korcsmában, vagy nyolc-tíz debreceni hentes, leginkább fiatalok, jó vásárt csinálva, Jakab napot csaptak. Már alaposan beszélgettek, mikor a diákok éneklését meghallották, kik jóval előbb jártak a halottnál. Kirohantak a korcsmából és erővel be akarták magukhoz vinni a diákokat, de azok, látván, kikkel van dolguk, elszaladtak tőlük. Ezalatt odaérkezett a halottat vivő talyiga is. A részeg hentesek a szesz hatása alatt azt az impertinens dolgot cselekedték meg, hogy a jámbor Gebeit vad erőszakkal levették a nyeregből és minden tiltakozása ellenére a levegőbe emelve, bevitték a korcsmába. A Gebei lova a dulakodásra megállott, majd, tudván a járást, megindult és szerencsésen ki is jutott a halottal

a temetőbe. Mire Gebei egy félórai dulakodás után elszabadulhatott a részeg hentesektől, már el is földelték a megboldogultat, lova pedig jókedvűen legelészett.

Jóllehet, Gebei feljelentésére szigorúan megbüntették a kegyeletet sértő henteseket, de ő mégis annyira szívére vette a rajta esett csúfságot, hogy lovát, talyigáját eladva, véglegesen elpártolt a talyigás hívataltól.

A végrendelet.

Lassanként kipusztulnak közülünk azok a tipikus alakok, akik, míg éltek, úgy szokás, mint ruhaviselet által kiváltak az újabb generációból. Egy-egy példányok voltak ők a letűnt korszakból, mely korszaknak más volt az értelme, gondolkozása, kívánsága. Csak ötven év eltelte mennyi változást idézett elő! A kultúra, a civilizáció mennyire átalakította az embereket, a gondolkozást, még a szegénységet és a nyomorúságot is átformálta, mert ezek is cifrábbak most, mint voltak régen.

A letűnt korszak alakjai közé tartozott özvegy Fekete Andrásné asszonyom is Debrecen városában. Ott lakott valahol Szív-utcán. Egyik nevezetességéhez tartozott, hogy a legöregebb emberek is csak mint özvegyasszonyt ismerték. Valóban, nem volt még huszonöt éves, hogy özvegyi állapotra jutott. Bár igen sokan óhajtották ezen gyászos állapotából kiszabadítani, mert gazdag és fiatal korában kívánatos fehércseléd volt: nem cserélte fel özvegyiségét, hanem megmaradt abban nagy állhatatossággal hatvan esztendőn keresztül. Soha senki nem látta más ruhában, mint feketében. Kedvenc szavajárása volt, hogy neki az élete, neve, ruhája csupa fekete.

Igen szépszámú atyafisága volt, kik nagy szeretettel vették körül, mivel nem volt gyermeke, számítottak a gazdag örökségre. De Feketéné nem méltatott közülök egyet sem bizalmára, akit bizalmára érdemesített, az egy idegen volt: Kozma Bálint. Ez mindennapos volt házánál. Nem bízott a nemzetes asszony másban. Ennek beszélte el, amit tenni akart és ha ez helyesnek találta, csak akkor hajtotta végre. Kozma különben aggregénységben élte napjait, a rossznyelvek azonban azt beszélték, hogy szeretője az özvegynek. Az okosabbak ezt nem hitték, mert mindkettő szabadon rendelkezett magával és semmi sem gátolta őket, hogy férj és feleség ne legyenek.

Még nem töltötte be az ötven esztendőt, hogy az a gondolat szállotta meg, hogy életének napjai nemsokára véget érnek és ideje volna világi javairól intézkedni, hogy az utolsó óra készületlen ne találja... Olyan egészséges volt ekkor, mint a makk.

Megbeszélve az ügyet bizalmasával, az helyeselte a szándékot. Másnap már kocsni állott meg a háza előtt és arról Paksi

uram, az akkori debreceni közjegyző, meg a segéde és Kozma szállottak ki. Jó hosszú végrendeletet csinálhattak, mert teljes három óráig voltak bent.

Hogy a végrendeletét megcsinálta, Feketéné lelkéről nagy kő esett le. Ettől kezdve megváltozott.

Eddig sem igen kereste a szórakozásokat, de ha az atyafiságban előfordult valami alkalom, nem húzta ki magát, de most visszavonult minden világi hiúságtól. Buzgó kálvinista asszony volt mindig, a templomba elment minden vasárnap, most azonban mindennapos lett ott. A temetéseket egész szenvedéllyel járta. Ellenben, ha lakodalmas menet vonult el háza előtt, behúzódott a házba és ki nem nézett volna az utcára semmiért. A cselédeknek megtiltotta a nótázást és a tréfás beszédeket. Folyton a bibliát, meg a Szikszay prédikátor könyvét bujta. Szóval mindenképen készült a jobbételre. Pedig amint említém: nem volt ötven éves és viruló egészségnek örvendett.

Történt, hogy egy éjtszaka félelmetes álmot látott. Megboldogult ura jelent meg neki és erősen megfenyegette. Feketéné, mint minden özvegy asszony, babonás volt. Ez az álom nagy rémülettel töltötte el.

Jókor felkelt és alig hitte, hogy megvirradjon, már kora reggel küldött Kozmáért, mert az álmoskönyv nem adott megnyugtató felvilágosítást. Ketten aztán mindenféleképpen igyekeztek, hogy a rejtélyes álmot megfejtsék. Végre Kozma azt a tanácsot adta a megrökönyödött özvegynek, hogy az eklézsiának pár ezer forinttal többet kellene íratni a testamentomba, akkor talán megnyugszik a Fekete uram lelke. Az özvegynek tetszett a kérdésnek illetén való megoldása, azon melegében elmentek Paksihoz és egy „pótvégrendeletet” vétettek fel vele, amelyben kétezer forinttal gazdagodott a debreceni egyház.

Egyszer meg tiszteletes Tóth Mihály uram prédikációja hatotta meg. Az ékesszavú lelkipásztor az áldozatkész nőkről, a kegyes szívű Tabithákról szónokolt. Olyan mély hatással volt ez a beszéd az özvegyre, hogy ott mindjárt elhatározta, miszerint eddig tett jótékony hagyományait kibővíti az atyafiság rovására, hiszen marad nekik azért elég.

És ez így folyt tovább is. Változtatta, pótolta, vagy egészen új végrendeletet csináltatott. A közjegyző nem fáradt bele ezekben a zaklatásokba, mert minden alkalomkor busás tiszteletdíj ütötte markát. Sőt már az biztatta, mondván: Nagyon helyes, hogy nem elhamarkodva történik a végrendelkezés, annál tökéletesebb lesz.

Aki nagyon érzi magában, hogy nemsokára meg fog halni: az rendszeren sokáig szokott élni.

Feketéné is addig készült a másvilágra, hogy harminc esztendő elteltével is életben volt. A nyolcvanadik évét is betöltötte, még mindig jó egészségnek örvendett s még csak beteg sem

volt soha. Hanem egyszer a halál sem vette tréfára a dolgot, nagyhirtelenséggel elbánt vele. Este még semmi baja sem volt, reggelre kimult.

Az atyafiak a halál hírére rögtön megjelentek a halottas háznál és bírtokba vették a vagyont. Intézkedtek a temetésről, el is temették nagy síránkozással a megboldogultat.

Másnap volt a „végrendelet” kihirdetése. A rokonság majd sóbálvánnyá változott, amikor megtudta, hogy az elhunyt nekik csak az ingóságokat hagyta. A többi az ekléziáé lett.

Ebből a végrendeletből lett egy nagy per, mely még most is tart.

1906.

Mikor a csizmadia maga alatt vágja a fát.

Debrecenben élő jobbzsánerű muzsikus cigányok a régebbi időben is Késes-utcán és a Cigány-soron, illetve Homokkert-utcán laktak. Ez utóbbi utcán van a Magyar Imre háza, vagy 80 év óta bírja a familiája.

A vagyonszerzés nem tartozván a muzsikus cigányok jeles tulajdonságai közé, ritkaságszámba megyen, aki közülök ingatlan-tulajdonos. A híres Boka Károlynak nemcsak háza volt Nagyvárad-utcán, hanem a Homokkertben nagyobb darab szőlője, ahol napokig tartott a szüret, az egész banda közreműködésével.

Ilyen kivételesen vagyonos cigány volt Mursi, vagy amint maguk közt nevezték: Babos Samu. Késes-utcán szép cserepes háza, a Boldogfalvi kertben szőlője volt. Pedig nem mint primás működött a bandában, hanem klarinétozós-ként szerepelt.

Babos Samu — nevezzük így — egyébképen is kivált pályatársai közül. Felesége, Sivó Terus, híres szépség volt a maga idejében, de gyermekük nem született, amely tulajdonság feleséges cigánynál ritkaságszámba ment. Aztán hiányzott nála a bohémeskedő, könnyűvérű, léha természet, ami felismerhetővé teszi a hangász fiúkat. Egészen komoly gondolkozású, bizonyos úri kvalitással rendelkezett. Természetesen a többi cigányok ezen kiválóságaiért nem nagyon kedvelték, miután nem igen komázott velük, azt mondták rá, meg a feleségére, hogy: „Bárcsi-kiri”, azaz büszke.

Klarinétozáson kívül még egy másik művészetet is gyakorolt. Egészen jól festett olajban. Sok régi öreg muzsikus cigánynak, pl. Sivó Gyurinak megfestette arcképét.

Babos Samu tőszomszédságában lakott egy Erdei nevű csizmadiamester. Erdei uram azok közé az ódivatú csizmadiák ma már nem létező alakjai közé tartozott, kik anyagot szolgáltatnak a komikus s élclapi irodalomnak. Varrott talpú, ráncos-fejű csizmáik, sárgagallérú köpönyegeik által mindenki felismerhette bennök a lábtyűművészt.

Erdei, bár javakorabeli ember volt, nem folytatta a csizmadia mesterséget, azaz, hogy benne maradt a céhben, de sem ő nem dolgozott, sem pedig segéd által nem készítettett csizmákat, hanem tőkepénzzel rendelkezvén, nyárban összeszedte szegényebb sorsú s szorult helyzetben levő mestertársaitól a kész munkákat és ősszel, mikor megjött a csizmák szezonja, tisztességes haszonnal túlادott azokon. Szóval: csizmákkal kupeckedett.

Ezen kívül foglalkozott pénzkölcsönzéssel is. Rendes ügyfelei a cigányasszonyok voltak. Mikor a barna fiúknak rosszul festett a posztó, nem akadt „gácsó”, akitől kereshettek volna és letett pénz hiányában másnap nem volt „kalyesz”, akkor az asszonyaik elvitték a párnát, vagy más nélkülözhető ruhadarabot „zálogba” Erdei uramhoz, aki csekély 10 százalékra kölcsönzött nekik pénzt, hogy legyen mit enni a hangász familiának. Pénzt csak annyit kölcsönzött nekik, hogy azt többszörösen felülmulta a zálogtárgy értéke. Ha nem fizették meg a kölcsönösszeget, nem perelt érte, ott maradt a zálog.

Erdei mélységes lenézéssel viseltetett a muzsikus cigányok iránt. Mint pénzsóvár ember, megvetette azokat, kik könnyen szórták pénzüket, ha volt nekik, semmit sem törődve a holnapi nappal.

Babos Samu sohasem szorult Erdei uramhoz pénzért, de azért őt is egy kalap alá sorozta a többivel és szóba sem állott volna vele, még a köszönését sem viszonzta, annyira tele volt göggel.

Abban az időben még a város nem fásította be az utcákat. Ha valamelyik háztulajdonos a háza előtt árnyékot akart élvezni, saját magának kellett fát ültetni. Erdei háza előtt is állott egy nagy akácfa. Ennek a fának a koronája úgy megnőtt, hogy a ház tetejét horzsolta és rongálta. Látván ezt a gazda, elhatározta, hogy a renitenskedő galyakat lefűrészeli. Felment tehát a fára és kezdte eltávolítani a galyakat.

Babos Samu saját házának ajtajából gusztálta, hogy mit csinál a szomszéd. Egyszer csak azt látja, hogy Erdei a nagy buzgalomban épen azt az ágat fűrészeli, amelyiken állott és nem vett erről tudomást. Jóságú ember lévén, nem állhatta meg, hogy oda ne szóljon neki figyelmeztetésképen:

— Ni szomszéd! Vigyázzék, mert maga alatt vágja a fát, majd leesik.

Erdei lenézvén a fáról és látván, hogy a szomszéd cigány szólt hozzá és azt hívé, hogy az csak viccelődik vele, nagy gögösen visszafelelt:

— Mi közöd hozzá, dögös cigány!

Erre Babos Samu csak annyit szólt:

— Nohát vágjad. De mire ezt kimondta, Erdei mester már a földön hevert, nagyokat ordítva, mert csakugyan levágta maga alatt a fát, leesett, a lába kitört.

Sokáig nyomta az ágyat, de mikor felépült, tisztelettel tekintett Babos Samura, mint valami felsőbb lényre, ki előre megjósolta az ő leesését. Attól kezdve mindig barátságosan köszönt neki.

Bizámék és a Nagytemplom képe.

A mult század 80-as éveinek elején a Késes utcán csak két zsidó család lakott. Ellenben a muzsikus cigányoknak akkor is, most is ez az utca a főfészkek.

Az egyik izraelita polgártársat Csengeri Ferencnek hívták. Hogy a Csengeri név eredeti, vagy változtatott volt-e? — nem tudom. Hanem azt tudom, hogy senki sem, még a muzsikus cigányok sem tekintették zsidónak az öreg Csengeri bácsit. Ferenc napkon a Sivó Sándor bandája épen olyan jó magyar nótákkal tisztelte meg, mint akármelyik más vallású Ferencet.

Máskülönben kis szatócsüzletet tartott fenn a saját házában és ócskavasakat szedett. Ő ugyan vajmi keveset foglalkozott az üzlettel, rábízta családjá tagjaira. Napjait a mostani Petőfi-kert helyén levő Népkertben töltötte legtöbbit, pipázással és beszélgetéssel ölje az időt. Tudni kell, hogy az öreg Csengeri 48-as honvéd volt és mint ilyen, végigküzdötte a szabadságharcot.

Még abban az időben számos öreg 48-as honvéd élt Debrecenben. Ott volt mindjárt egynek a Népkert kertésze: Némethy József, akit közönségesen csak „Kertész Némethynek” neveztek. Ez még a Rózsa Sándor szabadcsapatjában is szolgált; a Várad-utcai temetőben levő sírkövéreől egész életrajza leolvasható. Után Szilágyi Ferenc vasúti éjjeli őr, mint Württemberg huszárkáplár szökött haza századával báró Fiáth Ferenc főhadnagy vezetésével Galiciából a szabadság védelmére. Még nyolcvan éves korában is úgy megtudta szorítani az ember kezét, hogy majd összeragadtak az ujjak. Hát nemzetes Csurka János uram, a sertéskereskedő, akinek Késes utca sarkán állott a háza. Őt még 1841-ben sorozták be Don Miguel bakának, amely ezred a 39-esek őse volt. Péterváradon szolgált, amikor kitört a forradalom; ő is végigküzdötte a dicső napokat. És végül Heimann Károly vasúti raktárnok, aki idegen hangzású neve dacára a vörössapkások, a Damjanich kedvenc katonái közt villogtatta szuronyát. Ezek voltak a Csengeri Ferenc társasága.

A másik Mózes-vallásút, aki Késes utcán lakott, Bizám Ignácnak nevezték. Ez már az erősebb fajú zsidók közé tartozott. Mesterségére nézve a pipacsinálást folytatta, de csak úgy mellékesen. Bizám egyházi funkcionárius volt. Főfoglalkozása neki kórházi gondnokság vala. A zsidó hitközség akkor Késes utcán egy kórházat tartott fenn, nem idevaló szegény hitsorsosai számára. Ennek a kórháznak élén működött Bizám bácsi mint

gondnok és ápoló egy személyben. Kevés dolga akadt, mert beteg ritkán került oda.

Bizám is családos ember volt. Feleségén kívül három fiú és egy leány alkották a családját. Nevezetes nemzetség volt ez a familia; az orvosi tudomány érdekes megfigyelést tehetett volna köztük. Bizámnének szeme ugyanis különös alkotással bírt: folytonosan mozgott, mintha ki akart volna szaladni a helyéről, akkorát, mint a hajás babáé, ha mutogatják. És ezen szemhiba miatt rövidlátóságban szenvedett. Tetézte, a családi nyavalyát, hogy a három kisebb gyermek, két fiú, meg a leány, örökölték anyjuktól ezt a szemgyengeséget és épen úgy mozgatták a szemüket, mint ő. Csak a legnagyobbik fiúnak, kit Endrének neveztek, adatott meg a normális látóképesség.

El lehetett tehát mondani, hogy az Endre gyerek volt a Bizámék szemefénye. De nemcsak azért, mert hibátlan szemmel rendelkezett, hanem más kiválóságai folytán is. Kijárta a debreceni, még akkor öt osztályú reáliskolát. Aztán katona lett és felvitte káplárságig. Szépen tudott rajzolni és tárcákat írt a „Debreceni Nagyváradai Értesítőbe”.

Hát ez az Endre egyszer lerajzolta a debreceni Nagytemplomot. Nagyon szépen sikerült ez a rajza, a Nagytemplomot életlenül eltalálta. Mikor az apja, az öreg Bizám meglátta, örömeiben majd hanyatt vágta magát. Díszes keretet csináltatott annak és felakasztotta az utcai szobájának falára. Ez az egy kép volt az egész lakásban. Az öreg Bizám órákig elnézegette ezt a képet olyan áhítattal, mintha az a jeruzsálemi főtemplom lett volna. Még amikor magára vette az imádkozó kendőt, imádkozva is a kép felé hajbókol. Nem is adta volna azt oda senkinek, bármennyi pénzért sem.

Bizámék, mint afféle orthodox zsidók, zárkózott életűek voltak; nem érintkeztek keresztyénekkal. Ezért, meg bizonyos ügyefogyottságuk folytán, szálka volt a szomszédság, különösen a muzsikus cigányok szemében ez a zsidó család. Kiváltképen azoknak asszonyai, a fiatal cigánymenyecskék szerettek incselkedni velük. Bekiabáltak este az ablakon, hogy az öreg zsidó menjen ki és jót mulattak, ha Bizámné ebből féltékenységi jeleket csinált. Majd Bizámnét ugratták azzal, hogy mikor az ura nincsen otthon, légyotton van az Ispotály-lapason, a Hatvani uram juhkarámjában. És más egyéb csintalanságokat követtek el velök.

De a legsikerültebb tréfájuk a Nagytemplom képének ellopása volt. Az pedig így esett: Egy szombati napon az egész Bizám család a templomba vonult s nyitva felejtették az utcai szobának ablakát, ahol a kép függött. A cigányasszonyok, megneszelve a nyitott ablakot, kieszelték a képnek kilopását. És ezt végre is hajtották. Mikor Bizámék hazamentek, a képnek csak a csupasz helyét találták. Eltűnt a drága kincs, az Endre fiú re-

meke. Csaptak is olyan síránkozást, óbégatást e miatt, hogy a jeruzsálemi veszedelem lakodalom volt ahhoz képest. Persze a cigányasszonyok az utcán hallgatták ezt és nyulásig nevettek rajta. Csak mikor jól kisíránkozta magát a Bizám család, adták vissza nekik a képet. De nem is látták nyitva többet a Bizámék ablakát!

Tóth Sándor uram boltjának nevezetes vendégei.

A nemrégien elhunyt Tóth Sándor veterán kereskedő Hunyadi- és Erzsébet- (akkor Kisvárad- és Ispotály-) utca sarkán a múlt század 70-es éveinek elején nyitotta meg üzletét. A nevezett utcarészen, mely a vasúti indóház felé gravitál: egyedülálló s nagyobb szerű fűszerkereskedés volt abban az időben a Tóth Sándor boltja. Cimeréül egy hajófedélzeten álló, háromágú horgonyra támaszkodó, állig felfegyverzett robusztus alak volt kifestve a bolt ajtójára, alatta ezzel a felírással: Fűszerkereskedés a kalózkirályhoz.

A rendkívül forgalmas üzletben a tulajdonos mellett két segéd és két inas végezték a kiszolgálást. A boltban kora reggeltől késő estig mindig akadt vásárló közönség. Főképen a borivók tartottak ott stációt. Saját termésű, kitűnő érmelléki bort árult Tóth Sándor, literenként 20 krajcárért vesztegetve. És bár korlátozott italmérési joggal bírt, az akkori fináncok elnézték a boltban lefolyt pityizálást.

Aztán volt még egy speciális portékája az üzletnek. Itt árulták a híres függetlenpárti ujságot, a képes Budapest napilapot, ami sok vevőközönséget vonzott oda és alkalmat adott a politizálásra. Olyan is volt az, mint egy fiókkaszinó.

Az italfogyasztásra állandó törzsvendégek jártak. A „járás” szót szószerint kell érteni, mert a fogyasztók egész nap is elácsorogtak és úgy állva itták a nedűt, nem lévén ülőhely a boltban.

Ezek a vendégek természetesen nem a jobbmódúak közül kerültek ki, ámbár ilyenek is bevetődtek néha, hanem a külváros kispolgáraiból állottak: iparosok, vasúti alkalmazottak és mások jöttek itt össze.

A múlt század 60-as éveiben egy ulánus ezred százada állomásozott Debrecenben. Ennek a századnak egy lengyel származású főhadnagyát úgy hívták, hogy Constantin Volánék. Ez a fiatal főhadnagy beleszeretett egy debreceni szegény iparos gyönyörű leányába, Lukács Juliskába.

A fiatalok komolyan vették az ügyet és házasságra gondoltak. A főhadnagy úr engedélyt és a kaució letételét kérte a szü-

leitől. Azonban ezek kereken megtagadták a hozzájárulást a kötetendő frigyhez. A szerelmes pár emiatt annyira kétségbeesett, hogy mindketten a halálba mentek. Ott porladoznak a Szent Anna-utcai róm. kath. temető homokjában.

Ennek a tragikusán véget ért főhadnagynak volt a privadi-nerje Vajnarovszki Lajos, szintén lengyel származású. Mikor kiltelt az ideje, nem ment haza, hanem itt maradt Debrecenben. Tanult mestersége suszterség volt s annak gyakorlásába fogott. Mindíg bő, lengyel szabású bugyogóban járt és magas, hosszúszerű csizmát viselt. Csúnya volt, mint az éjtszaka, de azért bomlottak érte a nők. Vajnarovszki volt a Tóth Sándor üzletének legszívósabb törzsvendége. Járt vele ide egy másik lengyel is, Lursinszki Tamás nevezetű, aki foglalkozására nézve kertész vala. Ennek minden második szava így hangzott: „Az kő beszényi.” Ez a két ember évtizedekig lakott Debrecenben, magyar beszédet hallottak állandóan, mégsem tudtak megtanulni magyarul, de a bort szerették.

Aztán ide tartozott Panda József úr is. Ez valamikor jó-módban élt, de elkártyázta vagyonát és mint városi adóhivatali napdíjas tengette életét, míglén részegeskedése miatt innen kiltették. Később zugírászatot folytatott. Mindíg együtt lehetett látni Thaisz Istvánnal, kinek — ahogy akkor mondták — fényes kereskedése volt Debrecenben. Ez is az iszákossága miatt ment tönkre. Életének utolsó idejében Kuczik Gábor, híres debreceni hentes adott neki alkalmazást, megtette könyvelőnek. Szerencsétlen véget ért, megégett a Kiss György Késes utcai kovács-műhelyében, ahová, mint éjjeli menedékhelyre járt aludni.

Utolsóinak hagytam a jeles társaság legérdekesebb alakját, mexikói Nagy Sándor uramat.

A debreceni emberről azt tartották régebben, hogy a várost csak annyira merészelik elhagyni, ameddig szemeikkel a Nagytemplom tornyát láthatták. Nahát erre a ráfogásra Nagy Sándor alaposan rácáfolt. Egy kicsit túlment a város határán. Mint fiatalember, önként beállott az osztrák hadseregbe. Felsőolaszországban szolgált 12 esztendeig. Eleresztették obsittal és szolgálati éremmel. Mikor kiszabadult, épen akkor verbuváltak a szerencsétlen véget ért Miksa mexikói császár részére csapatokat. Nagy Sándor ide is beállott és elkísérte az osztrák főherceget Mexikóba. Jelen volt a kivégeztetésén és ép bőrrel került haza. Ezen vállalkozásából ragadt rá a „mexikói” praedikátum. Azonban kalandos vére nem hagyta nyugodni. Elment Olaszországba és belépett a pápa hadseregébe. 1870-ben, mikor a franciák átadták Rómát az olaszoknak, akkor került haza Debrecenbe véglegesen Nagy Sándor, három obsittal és több kitüntetéssel. Beszélt hétféle nyelven. De a dologhoz sűrű volt a vére. Nagyvásárok alkalmával mint tolmács szerepelt idegen nyelvű kereskedők mellett, akik jól megfizettek neki. Egyébkor ka-

landjainak elbeszélésével, amiből soha ki nem kopott, mulattatta a hallgató közönséget, akik fizettek neki a hazudozásért ennilát és italt. Abban a régi jóvilágban meg lehetett élni így is.
1926. március 7.

Jóvér Jóska.

Erzsébet- és Deák Ferenc-utca sarkán, a múlt század 80-as éveiben a gyalogjáró mellett egy gyümölcsárusító sátor állott. Olyan gyékénytetejű sátor, ami eső és hó ellen alig adott menedéket, a napsütés ellen azonban jó volt, mert árnyékot tartott.

Ebben a sátorban árult emberemlékezet óta Erdei Istvánné asszonyom. Nagyon öreg lehetett, de hogy életéveinek száma mennyi volt, azt senki sem tudta megmondani, mert még az élemedett korúak is mindig olyan kinézésűnek ismerték, mint mi, akik akkor fiatalok voltunk.

Télen sült tököt és krumplit árult Erdeiné. Kora tavasszal pattogatott kukoricát és sulymot. (Micsoda felséges csemege volt ez a mai nemzedék előtt már alig ismerős gyümölcs.)

Erdeiné asszonyom nagyon jámbor természetű asszony-személy volt — legalább én sohasem hallottam, mint a többi céhbelijét, nyelvelni és szitkozódni. Nyugodtan, csendesesen szolgálta ki a vevőket és tiszteletreméltó külsője okozta-e, vagy mi, csak a legvásottabb inasgyerek, közöttük a nagy csinytevő Pető Gyurka, a kötélverő inas sem incselkedett vele soha.

Mikor nem kellett kiszolgálni a vevőket, feltette Erdeiné kerek keretes ókulárját és a Szikszai uram könyvét olvasgatta, olyan áhítattal és mély odaadással, hogy elophatták volna tőle az egész sátort. De egy szem gyümölcs sem vészett el onnan.

Azonban kerültek olyan idők, különösen nyárban, dinnyeérés idején, amikor Erdeiné asszonyomnak ott kellett hagynia sátorkészségét és a piacra ballagni, a portéka bevásárlása végett. Rendszeresen a reggeli órákban történt ez. Akárhogy megbízott is az emberek becsületességében, jóindulatában, ilyenkor még sem lehetett az üzleti helyiséget minden felügyelet nélkül hagyni. Erre volt alkalmazatos Jóvér Jóska, aki egyben mint éjjeli őr is szerepelt, amennyiben rendszeren a sátorban aludt.

Jóvér Jóska afféle jámbor kéregető volt, a végrehajtó hatalom által hivatalosan engedélyezett szegény koldus. Foglalkozásának látható szimbólumát: egy kerek bádoggjelvényt, DV (Debrecen város) felírással a nyakában hordott, láthatóan.

Épen olyan meghatározatlan életkorú volt, mint Erdeiné asszonyom. Lehetett 50 éves, de a 70-et is meghaladhatta. Sanyarú, aszkéta kinézésű ábrázatából senki emberfia meg nem tudta volna állapítani éveinek számát, de azért csak „Jóskának” hívta mindenki.

Még abban az időben nem lévén Debrecen városában a szegényügy rendezve, a tanács megengedte az utcai koldulást, az előbb jelzett városi jelvényel.

Nohát, Jóvér Jóskánál csendesebb és igénytelenebb koldus aligha létezett. Ő, ha összekoldulta a napi elemózsiát, egy kis kenyeret, avas szalonnát, nem törődött más egyébbel. Pálinkát nem ivott. Ami néhány krajcárt kapott, azon dohányt vásárolt, mert csak ez az egyetlen szenvedély uralta, a dohányzás. Ritka ember hallotta szavát, kivévn a kéregetést, melyet mindig ezekkel a szavakkal vezetett be:

— Amivel a jó Isten megáldotta kigyelmeteket, ne feledkezzenek meg az elesett szegényről.

A kapott elemózsiát pedig így köszönte meg:

— Adjon az Isten ezerannyit!

Állandóan ott lógott a pipa a szájában, éjjel-nappal. Ezen szenvedélyéből aztán egy katasztrófa származott, amely Erdeiné asszonyomat teljesen a tönk szélére juttatta. Egy szeles éjtszaka ugyanis a Jóvér Jóska vigyázatlansága folytán kigyuladt az őrizetére bízott sátor és bizony elhamvadt az, még egy ép szeg sem maradt belőle. Ezt a csapást Erdeiné asszonyom sohasem heverte ki.

Jóvér Jóskát aztán egy másik özvegyasszony vette pártfogás alá, mert hát csak az özvegyasszonyok az igazán jószívűek és ennek istállójában fejezte be életét.

Leány névre keresztelt fiu.

Mikor még nem volt annyiféle gyár Debrecenben, mint most, az itt élő szegényebb sorsú asszonyok különböző foglalkozás után néztek. Voltak, kik önálló mesterséget űztek, mint kenyér- és perecsütögetők, libakoppasztók, bujbeli és bekötővarrók, továbbá a kufárkodások különböző válfaja. Akik nem voltak önálló iparágban, azok mint napszámosok, szőlőkötéssel, mosással, rostálással és más egyébbel foglalkoztak. De kerültek nagy számmal olyanok is, akik háziipart folytattak: szövés-fonás, zsákvarrás és hálókötögetés.

A hálógörccsölés olyan könnyű munka volt, akár a harisnyakötés. Még a 80 éves öregasszony, ha nem látott is, tudta csinálni.

Özvegy Burai Sándorné, mint afféle elidősödött fehérccseléd, miután más munkára képtelenné vált, hálókötögetéssel töltötte idejét. Távolról sem keresett azzal annyit, hogy abból meg tudott volna élni. A hálókötés öléért olyan keveset fizettek, hogy abból megélni úgysem tudott volna. Három eladó lánya volt, akik a „fábrikába” — így nevezték köznyelven a dohánybeváltót — jártak és azok tartották.

Annyit azonban az öreg Burainé keresett a hálókötéssel, hogy tubákot vehetett rajta. Mert szenvedélyes tubákos volt. Az orra éjjel-nappal tömve volt tubákkal és folyton csepegett. A sok burnóthasználattól olyan szélessé, tágassá vált az orralyuka, hogy orrába kényelmesen bele lehetett volna dugni egy kisebb-fajta krumplit. Ez a szenvedélye furcsa esetnek lett szülő-anyjává.

Élt Debrecen egyik külvárosában abban az időben egy öreg bábaasszony. Névszerint Szakácsi Ferencné, kinek az utcai címtábláján a neve után ez a kitétel állott: „Examinált bába”, a laikus közönség nagy ámulatára, kik nem tudván latinul, el nem tudták képzelni, mit jelenthet az a rejtélyes kifejezés. Jót nem.

Szakácsiné asszonyom összetöpörödött vén anyóka volt, ki maga se tudta, hány éves. Eléggé keresett bába és félelmetes hírben állott. Az újsori asszonyok rettegtek tőle, mert tudatlanságuk folytán azt tartották felőle, hogy rontásban és más titokzatos dolgokban nagy jártassága van.

Ennek a bábának volt egy természetes fürösztője, közönségesen mondva: compó, — Meggyaszainé. Ez valamikor jobb napokat látott, de elszegényedvén, mint bábaadjudtáns kereste kenyerét, no meg keresztelők alkalmával a kalácsát is.

Történt, hogy egy Miklós-utcai jómódú civiscsaládban novicius érkezvén, Szakácsiné végezte a szükséges műveletet. A civisfamilia örült az újszülöttnek, annyival is inkább, mivel első gyerek és hozzá fiú volt. A keresztelői traktára nagy előkészületek történtek.

Elérkezvén a nyolcadnap, vagyis a keresztelés ideje, az a sajnálatos esemény jött közbe, hogy Meggyaszainét, a fürösztőt, a hideg kirázta, beteg lett, ennél fogva nem vehetett részt a keresztelési aktuson, már pedig a fürösztőnek feltétlen ott kell lenni, lévén az ő kötelessége cipelni az újszülöttet a templomba. Akkor még nem járta a kocsikázás.

Így állván a helyzet, Szakácsinének egy lógó fürösztőt kellett beállítani ez alkalomra. Választása a vele egy udvarban lakó özvegy Burainéra esett, ki annak reményében, hogy a keresztelői lakomán is részt vehet és a borralalónak fele az övé lesz, készségesen vállalta a funkciót.

Elháríttatván minden akadály a újszülött megkeresztelésének, annak rendje s módja szerint elkészültek arra és elindultak a templom felé. A menet a következőképen alakult: Elöl ment a bába a keresztanyával nagy beszélgetésbe merülve, nyomban utánuk Burainé a gyerekekkel. Amint mennek, mende-gélnek, egyszer csak Burainének eszébe jutott, hogy elfogyott a tubákja és neki nincs mit szippantani. Ez már nagy baj. Hogy bírja ki félóráig, hogy ne tubákoljon. Gondolta, venni kellene. A gondolatot követte a tett és anélkül, hogy a bába és a keresztanya észrevették volna, Burainé ellépett a gyermekkel, hogy a

legközelebbi boltban burnótot vegyen. Csak mikor a templomhoz értek, vették észre, hogy ni-ni, a megkeresztelendő gyermek sehol sincsen, eltűnt az ujdonsült fürösztóvel együtt.

Nosza el kezdtek tüsténkedni emiatt. Jaj Istenem! hova lett a gyermek? Jaj vajjon hova-merre vitte az a gyeheha tüzére való Burainé? Ketten két irányban elindultak annak keresésére.

Amíg a bába és a másik asszony a gyermek megtalálásán fáradoztak, az alatt Burainé, bevásárolva az élvezett cikket, a templomhoz érkezett. Nem találván ott senkit, bement oda. A pap már akkor várta, hogy beavassa a keresztyének gyülekezetébe a kisedet. Burainé a templomban sem látva az illetőket, nagyot nézett. A lelkész pedig felszólította, hogy álljon elébe a gyermekkel a keresztelési aktus végett, mert nincs ideje a vára-kozásra.

Nem volt mást tenni, mint engedelmeskedni a felszólításnak és anélkül, hogy Burainé tudatában lett volna annak, hogy milyen nemű a megkeresztelendő gyermek: saját esze után megkereszteltette — Juliánna névre.

A templomból távozva, szembe találta a bábát és a keresztanyát. Na volt mit hallgatnia, kicsi hija volt, hogy meg nem verték. Kimagyarázta elmaradásának okát, valamint azt is, hogy a pap sürgetésére megkereszteltette a gyermeket és nem várhatott rájuk, míg előkerülnek.

Bizony egy kicsit különös volt az eset, keresztanya nélkül keresztelni, de ha már így történt, bele kell abba nyugodni. Hanem mikor megtudták, hogy a fiúgyermeket József helyett Juliánának keresztelték, majd hanyatt vágódtak ijedtükben. Ilyen csufság még gyermekkel nem esett soha! Hamar vissza a paphoz, reparálja ki a dolgot, míg lehet. Ami aztán meg is történt.

Györfi Péter uram és pulykái.

Mindenki tudta, még azok is, akik a város másik részén laktak, hogy azok a pulykák, amelyek Cser- és Bárány-, most Vígkedvű Mihály- és Teleki-utcák közt elterülő pusztá telkeken, az úgynevezett „Serföző” helyen legelésztek, senki máséi nem lehettek, mint nemzetes Györfi Péter uramé. Pedig nem őrizte senki sem a pulykákat és mégsem akadt — csak egyszerű, de akkor sem sikerült — olyan másét kívánó ember, aki Debrecennek általánosan ismert és nagy népszerűségnek örvendő polgárát csak egy fiók pulyka ellopásával is megkárosította volna: annyira respektált személy volt Györfi Péter uram.

De hát ki és mi volt ő tulajdonképen? Ha valaki veszen magának annyi fáradságot, hogy kiballag az elhanyagolt, jószág által legázolt Várad-utcai református temetőbe, ott megtalálja a

sírnját. Hatalmas sírkövén ez a felírás olvasható: „Itt nyugszik néhai Polgár Györfi Péter, született 1811., meghalt 1886.” Jómódú debreceni civis volt, még pedig a javából. Máskülönb tanult és iskolázott ember, akit a városnál az 1848-ik évi tisztújításokor telekbírónak választottak meg, a szabadságharc után pedig közlevéltári tisztséget töltött be. Ő mentette meg a debreceni 48-as honvédek zászlóját az osztrák elkobzástól azáltal, hogy a zászlót egy cserépkorsóba csömöszölve, a városi levéltárban elrejtette. 1867 után nem vállalt tovább hivatalt, a közügyektől visszavonult. Vagyonos ember volt. Tudjuk a város történetéből, hogy a város felelősséges tisztviselői régebben nem a javadalomért, hanem magáért a tisztségért és tradíció által megszentelt kötelességérzetből kifolyólag szolgálták ezt az ősi várost. Az ilyen tisztviselőknek volt Györfi Péter egyik utolsó típusa.

Család nélküli aggregénységben élte napjait. Földjét kiadta bérbe, ő maga baromfitenyésztéssel foglalkozott nagy szenvedéllyel. Emiatt, meg aggregénysége folytán, debreceni szokás szerint „Kappan Györfinek” nevezték. Bámulatos emlékező tehetséggel rendelkezett. Ismerte nemcsak a város ügyét-baját töviről-hegyire, hanem ismerte az ő idejében levő debreceni lakosságot is alaposan. Különösen jártas volt a gazdaközönség családi és vagyoni állapotát illetően. A rokonság levezetése, aztán melyiknek van eladó leánya és házasulandó fia. Melyiknek mennyi földje, hány lova, szarvasmarhája van; mennyire rug az adóssága: telekkönyv nélkül is tudta. Aztán szeretett házasságszerzéssel foglalkozni. Ha kiállott az utcára — Timár-utcán lakott —, az eladó leányok odamentek hozzá kezét csókolni. Az özvegy asszonyok is szívesen kérték ki a tanácsát. Ilyenkor Györfi uram elcsintalankodott velök:

— No, — mondotta egyiknek-másiknak — majd kerítek számodra egy ilyen meg amolyan embert, mert látom, nagyon mehetnél férjhez.

Ha legénnyel találkozott, annak meg azt mondta:

— Miért nem házasít meg már apád? Tudnék neked egy jóra való eladót; küldd el hozzám apádat, hadd beszéljek a fejével.

Bizonyára vannak még olyan idős házaspárok Debrecenben, akiket Györfi boronált össze. A háza sohasem volt ügyes-bajos emberek látogatása nélkül. Összekülönbözött házaspárok kibékítése, tanácskérés, kontraktusok, testamentumok készítése végett sokan felkeresték. Közbenjárásáért és munkájáért díjat sohasem kért, hanem az ajándékot szívesen vette. Gyarapodott így is és halála után tekintélyes vagyont hagyott hátra rokonaira.

De hogy végül is visszatérjünk Györfi uram pulykaira, egyszer — mint fentebb mondva van, — megesett, hogy az őrizet nélkül levő pulykákat egy csapat sátoros cigánynak sikerült magok elé terelni és elhajtani. Már a Szent Anna-utcai sorompó-

nál jártak a cigányok a lopott baromfiakkal, mikor a pulykák megijedve az idegen tájéktól, észbekapva, szárnyra kerekedtek, otthagyták a bámuló cigányokat a faképnél s szerencsésen hazataláltak a gazdájukhoz.

Egy céhgyűlés.

Ökrös János uram, a kötélverő társulat céhmestere, a mult század 60-as éveinek egyikében egy téli napon „táblát járatott”. A céh tulajdonát tevő súlyos, hirdetésre használt réztábla lapjára erősített kis papirlapon öreges írással csak annyi volt írva: „Tábla jár ma délután 3 órára, ügyes-bajos dolgok eligazítására.”

Az inasok által kézről-kézre adva, a kötélverő céhnek mind a huszonnégy tagja megkapván az értesítést, egy mesternek kivételével mindannyian megjelentek Ökrös uram Késes utcai portáján.

Jellegzetes s ódon külsejű, öreg, nádas ház volt a céhmester lakása. Ausztriából Debrecenbe szakadt német származású Maier nevezetű kötélverő építtette a XVIII-ik században. A telek egész hosszában végig volt építve és hosszú, lecsüngő eresze alatt esős s meleg időben állandóan lehetett szőni és fonni. Egyszóval teljesen a kötélverő mesterségnek megfelelően készült.

Amint említők, a céh tagjai mind megjelentek a gyűlésen, egy mesternek kivételével. Ennek az egynek nagy oka volt az elmaradásra. Voltaképen az ő nemtelen cselekedete szolgáltatta az alkalmat a céhgyűlés tartására.

A dolog summája a következő: Ős idők óta a kötélverők árusító helye, vagyis piaca Debrecen városában Nagy-Cegléd-utca volt. Még mai nap is ott van, vagyis most Kossuth-utcának nevezett téren árusítanak a számbelileg megfogyatkozott kötélgyártók.

Akkor is, mint most, minden keddi napon ott ütötték fel sátraikat és árulták a különféle kender- és csepűgyártmányaikat. A sátraik alkatrészeit, a rengőt és más egyebet nem hordták haza, mikor véget ért avásár, hanem közösen béreltek egy pincét és ott tartották. Ugyanott tartottak egy ládát is, amibe belerakták az olyan portékát, amit nem akartak hazavinni. Minden mester tudta, milyen kötelet hagyott ott és csak arra tartott számot. A ládán zár volt és annak kulcsát minden héten más-más mester kezelte. Emberemlékezet óta nem esett meg az, hogy valamelyiknek elveszett volna a tulajdona.

És mégis megtörtént. Egy magáról megfélelkezett mester, gyalázatot hozott magára is, meg a céhré is: megdézsmálta a közös láda tartalmát, szóval lopott. Nyilvánvalóvá vált a dolog, nem lehetett tagadni, mert akkor épen ő nála volt úgy a pince, mint a társládának kulcsa, de maga is beismerte félig-meddig.

Sürgösen kellett tehát intézkedni, hogy mi történjék azzal, aki a céhre szégyent hozott. Annyi bizonyos volt, hogy megtorlás nélkül nem lehet hagyni a bűnt, így kívánta a jórend, meg a becsület.

Tehát ez az ügy tette szükségessé a céggyűlés összehívását.

Ökrös uram erre az alkalomra kipakoltatott a nagyházból minden bútort, hogy a cég tagjai kényelmesen elférjenek a nagy, kihúzó asztal mellett. És hogy a tanácskozás unalmas ne legyen, jó nagy tál tepertős pogácsát és a tégláskerti szőlőjének terméséből tétetett fel az asztalra.

A gyűlést megnyitván, nagy fontoskodással terjesztette elő az ügyet, mely példátlanul állott a kötelverők krónikájában. Mint olvasott ember, idézett a bibliából, Hármaskis tükörből, meg a Hübnerből. Beszédét azzal fejezte be, hogy a cégnek kötelessége olyan ítéletet statuálni, amelyik örök időkre emlékezetes legyen az utódoknak. Példát kell adni, mert a céhtekintély forog kockán.

A gyűlés általános helyesléssel fogadta Ökrös uram beszédét és azután tanácskozni kezdett. Igen ám, de a pogácsa jó sós lévén, a vinkó igen csuszott rá és sürjén járta a poharazás. Ez által a hangulat igen emelkedetté kezdett válni, ami főképen abban nyilvánult meg, hogy valamennyien egyszerre beszéltek. Amint fogyott a bor, annál hevesebbek lettek a kedélyek, erős kifakadások hangzottak és képtelen indítványokkal állottak elő, mint a berugott emberek szokták.

A cégmester, aki, mint házigazda is szerepelt, jó példával járt elől az ivásban. Ha nem ivott is, hirtelen haragvó, indulatos ember volt. Hát még ha fenekére nézett a kancsónak, csak egy nem tetsző szó kellett, menten oroszlánná változott.

Most is így történt. Valamit indítványozott, amire az egyik pityókos céhtag azt találta mondani:

— Nem vagy igaz ember sógor, ha így beszélsz.

Na, nem kellett egyéb Ökrös uramnak. Hogy ő nem igaz ember? Hát akkor micsoda? Elkezdett kiabálni és botot ragadva, nagy hadonázást vitt véghez, annyira, hogy attól lehetett tartani, ha másba nem, de saját magában kárt okoz. Bizony csak néhány józanabb céhtag közbelépése akadályozta meg az általános verekedést.

A gyűlés folytatásáról ezek után szó sem lehetvén, a cég tagjai illuminálva oszlottak széjjel. De még az uton kimondták Ökrös uramra a szentenciát, hogy ledegredálják a cégmesterségről. Nem lett rá szükség, mert az önként leköszönt a hivataláról.

Hogy a tolvajjal mi történt, nem tudódott ki soha.

János drótos.

A napokban rég nem hallott hangot hallottam: egy drótos kiáltását. Sietek kijelenteni, hogy nem a belvárosban hangzott el a kurjantás, hanem a külsőségen, ahol én lakom. A belvárosban utcai csendháborítási minősítést vont volna maga után az ilyen hangos gondolkodás.

„Fázikút drótoztassék ke' asszonyá!” Hosszasan elnyujtva és a végén erősen megnyomva zengedett az illető, mint a régi jóvilágban, mikor hallottuk, azt mondtuk rá: „Eső lesz, jár a drótos!”

Most, hogy ez a csatakiáltás ismét a régi módon zúgott a fülembé, megdobbant a szívem és ezt gondoltam: Istenem, hát még mindig vannak igazi drótosok Magyarországon?...

Bizonyos okból szerettem volna látni, hogy milyen az atyafi és szerettem volna tőle megkérdezni, kinek hívják, hova való? Szerencsém volt, mert épen arra tartott, ahol az én szállásom van. Hamarosan keresttem feleségemmel egy lyukas lábast (akadt több is) és beszélőttem magunkhoz annak mesterét. Fiatal, 18—19 éves suhanc legény volt ez, a drótosok szokott viseletében, azzal a különbséggel, hogy lábán a hagyományos bocskor helyett otromba fűzős bakancs díszlett. Ez egy kicsit lehűtötte az illuziómat, mert én, bizony, csak bocskorban tudom elképzelni az igazi drótot.

A feleségem sikerült alkudozás után megegyezett a mesterrel a lábas folytonossági hiányossága helyreállítása fogas kérdésében, különös tekintettel a díjazást illetve, amit azzal a nyomos kijelentéssel ért el, hogy: Ha jól megcsinálja a lábast, több munkát is kap. Mikor a drótos fiú a gyalogszéken elhelyezkedve hozzáfogott a dologhoz: eljötnék láttam az időt kíváncsiságom kielégítésére. Elkezdtem vallatni:

- Hova való vagy fiú?
- Falvákra, Szepes megyében.
- Hogy jöttél át a határon?
- Hát csak úgy.
- Kinek hívnak?
- Mitnik Lászlónak.
- Apádnak mi a keresztnéve?
- György, de már nem él, elesett a háborúban.
- Hát Mitnik Jánost ismered?
- Áz áz ápám testvérbátyjá, áz már nágyon öreg ember, Falváron lakik.

Nem kérdeztem tovább; nekem elég volt az, amit megtudtam tőle. Ennek a kvintesszenciája pedig ez: Annak a drótos-tót familiának sarjadékát látom magam előtt, amelyből egy-kettő az utóbbi félszázad alatt állandó látogatója, mozgó mester-

embere volt Debrecen városának. És e gyerek jelenlétéből ítélve, a családi tradíció folytán továbbra is fenntartják az összekötötést, ha bár nehéz körülmények között és dacára annak, hogy Magyarországtól elszakítva élnek.

Iskolás gyermek koromban már ismertem azt, aki, mint nagyon öreg ember éli napjait a kicsiny szepességi tótfaluban. Hogy Mitnik Jánosnak hívták, bizony kevés ember tudta Debrecenben, mert csak per: „János drótos” néven ismerte és szólította mindenki. Ez a kitétel, hogy: „mindenki”, nem tulzás, mert bátran merem állítani, hogy a mult század 80-as és 90-es éveiben Debrecenben mindenki ismerte, akinek csak repedt fazeka, lyukas lábasa volt. És senki még csak tréfából sem szólította volna a drótosok gunynevén: Janónak. Ezt a megbecsülést Mitnik János jámborságával, tisztességtudásával és becsületes munkájával szerezte meg magának. Soha jámborabb és alázatosabb embert én nem ismertem nála. Nem akadt olyan ujsori (még akkor nem voltak külvárosai Debrecennek, csak újsorok: a Késes-, Homok-, Nyil- stb. utcák) nyelves asszony, aki ki tudta volna hozni sodrából János drótost. De nem is kerülhetett olyan szakmájába vágó munka, amire ő meg nem egyezett volna. Ha pénzértékben keveset ígértek a munkáért, egy darab szalonna, egy tányér meleg étel egyensúlyba billentette a mérleget, de a dolgot nem eresztette el. Ősztől krumplikapálásig mindig itt volt Debrecenben. Krumplikapáláskor összegyűjtött pénzével hazament falujába és vagy földet vett, vagy a házát építtette.

Ha őt ismerték itt, ő is ismert mindenkit, akivel csak érintkezett. Sok családi titkot tudott, azonban ő diszkrétül hallgatott. Pletykát nem lehetett tőle hallani soha.

János drótos az általam említett időkben még legényember volt, lehetett olyan 30 év körüli. Csak később nősült meg falujában, mikor már volt 40 éves. Mint nőtlen fiatalemberrel, lányos házaknál sokat évődtek vele. Jámbor természetű lévén, nem vette zokon az eladó lányok csintalankodásait. Tudta ő azt nagyon jól, hogy mint szegény tótlegényhez még csak egy mosogató, mezítlábas szolgáló sem menne hozzá feleségül Debrecenben; akkor még olyan világ volt itt. És mégis megtörtént vele, hogy szíve kissé felmelegedve, — hogy, hogy nem — erősebb dobogásba jött egy debreceni hajadonért. Ez az eladó Péntes bácsinak, az ispotályi templom veterán harangozójának Juliska nevű leánya volt, ki varrással foglalkozott. Talán nyajasabb lélekkel, barátságosabb módon beszélgetett vele, mint a többi leányok, mit tudom én, elég az hozzá, hogy Jánosnak taplós szíve nagyon mérsékelten tüzet fogott. Annaira aztán mégsem tudott magára vigyázni, hogy meg ne tudják szíve titkát. Valahogy elárulta magát. Persze nem lett abból semmiféle bonyodalom, ő sem vette komolyan a dolgot és ha tréfálózta is vele e miatt, a tréfálókkal együtt mulatott a szerelmén.

Szobonyák Tóni esete.

Szobonyák Tóni a regényes Gömörmegye egyik falujában pillantotta meg először a napvilágot. Annak a falunak a bennszülöttei a középeurópai angol nyelvet beszélik, mely nyelvet szlováknak nevezik az idegen barbárok.

Arra a kérdésre, hogy voltak-e szülei? a felelet ez: Bizonyára voltak szülei és nem a gólya költötte — tótoknál ez nincs divatban. Azonban ama kérdés tüzetes vizsgálása ránézve igen kevés haszonnal járt volna, mivel nem ismerte szüleit, lévén szopos kora óta árva.

Élete tulajdonképpen tizenhárom éves korában kezdődik. Akkor ugyanis mellözve a minden tót gyerek lelkében élő amaz ambíciót, mely ellenállhatlanul ragadja a repedt fazékhoz: a nagyon is prózai kötélverő mesterséget választá életpályául.

Inaskodása öt esztendejének történetét rövid kivonatban lehet összefoglalni: Az éhséggel olyan alapos ismeretséget kötött, hogy annak hatása döntő befolyással lőn életsorsára.

Végre is felszabadult és segéd lett, noha a csepüverésnél és kerékajtásnál más egyebet a mesterségéből nem tudott. Mindezek pedig nem sokat érnek azok szerint, akik értik a kötélverő mesterséget.

Nagy, hatalmas legény volt már akkor, savószínű szemekkel és lészínű hajjal.

Ott, ahol felszabadult, nem lévén több mester, mint akinél tanoncéveit töltötte, annál pedig teljesen megelégette az éhezést: ennél fogva nem sokat habozott, hanem pinklit pakolt, vándor útra kelt.

Úgy a mesterétől, mint a falun átutazó vándorlóktól nagyon sokat hallott beszélni a híres Debrecen felől. Különösen két dolgról hallotta dicsérni ezt a különös várost. Az egyik az, hogy ott van az egész országban a legtöbb kötélverő. A másik pedig, hogy Debrecenben olyan olcsó a kolbász, mint Gömörben a pozdorja. Kimondhatatlanul vágyott egyszer, csak egyetlen egyszer jóllakni debreceni kolbásszal. Útjának végcéljául tűzte Debrecent.

Az útát Gömörtől Debrecenig, per pedes apostolorum, gyalogosan tette, már amint ez dukált is tisztességes céhbeli mesterlegénynek ezeknek előtte. Így élvezetesebb is volt az utazás, no meg hasznosabb is. Fiatalember gyalogutazás által igen sok értékes tapasztalatokra tehet szert, mely által öregbítheti tudományát. No hát Szobonyák Tóni ez utazása alatt csak egy hasznos dolgot tapasztalt, de azt sem a maga jószántából. Azt, hogy éhezni másfelé is lehet, nemcsak Gömörben.

No de egyszer mégis csak megérkezett oda, hová oly igen kívánczozott: Debrecenbe. Miután össze-vissza járkálta a város

utcáit és apróra megnézegetett minden látnivalót (legjobban megtetszett neki az a hely, hol a hentesek árulnak), utasítás szerint felkereste a kötélverő céh atyamesterét. Az atyamester-nél meg kellett jelenni minden vándorló legénynek, mert az adta meg az utasítást, hogy melyik mesternek van szüksége segédre.

Az atyamester alacsony, horgas orrú ember volt. Barna Péternek hítták. Épen kötőfékek görcsölésével foglalkozott, mikor a felvidéki tót oda talált. Szobonyák magyarul köszönt. Erre az atyamester németül olyat rikkantott, hogy az majd hanyatt vágódott ijedtében. Notabene: abban az időben nagyon divatos nyelv volt a német még Debrecenben is. A német szóra Tóni anyanyelvén: tótul felelt, mire az atyamester nem tudván tótul, lemondott a germanizálásról, ő is magyarra fordítá a beszéd sorját.

Hát ép kapóra jött, mert magának Barna mester úrnak szükségeltetett egy kiségitő, közel esvén a lőrincnap szabadság.

Előljáróba két heti próbaidőt, az úgynevezett „fürcentet” kellett kitölteni. Csak ennek kitöltése után eshetett szó a fizetésről.

Tóni derekasan kiállotta a próbaidőt, pedig az nem volt ám könnyű, kivált Barna uramnál, aki szekánt, a kákán is görcsöt kereső ember volt.

Megegyeztek a fizetésre szépen. Járt vala neki teljes el-látás (koszt, lakás, mosás) és 80 krajcár váltópénz hetibér. Hja, még akkor nem volt szocializmus, meg sztrájk és bojkott.

Még ha kevesebb díjazásban részesítette volna Szobonyákat a majszter, még akkor is ott maradt volna. Először is azért, mert nem éhezett (?), ámbátor... Másodszor pedig azért, mert Barna uramnak volt egy igen szép leánya, az aranyhajú Erzsike. De nemcsak szép, hanem jószívű hajadon is volt ám Erzsike. Nem volt büszke, nem nézte le a szegény kopott tótlegényt, sőt igen szívesen elbeszélgetett vele, persze az illendőség határán belől. Aztán meg olyan szépen kimosta, kimangorolta az ingeit, hogy csak nézni kellett. Igen természetes dolog, hogy Tóni a faját jellemző mérsékeltséggel szerelemre lobbant iránta csak-hamar. Szerelmét nem titkolta el, sőt minden tőle kitelhető módon igyekezett észrevétetni a leányzóval. Ha csepűt vert, vagy kendert gerebezett, szemével a nyitva levő műhelyajtón által mindig Erzsikét leste. Ha hosszú kötelet font Barna uram és Tóni a kereket hajtotta, a legszebb tót népdalokat énekelte olyan hamisítatlan tótzsargonban, hogy ha Hurbán hallja, menten fiává fogadja. A lány legszelídebb kérő szavát is parancsként vette. Szóval nagy igyekezetet fejtett ki, hogy megszerettesse magát. Az igazság kedvéért be kell vallani, hogy kevés eredményt ért el. Minden igyekezete ellenére Erzsike nem lett hozzá szívesebb. Bizonyosan járatlan volt a szerelmi dolgokban. Tóni

meg nem érte fel ököllet, hogy a szerelmi jeleket élőszóvá változtassa átál és úgy adja tudtára a lánynak, ami a szíven rágódik. Nem kicsi kurázszi kellett volna ahhoz!

Mint minden hősnek, Tóninak is volt egy gyengéje; egy achilles-sarka, hol sebezhető volt. Az t. i., hogy mindig éhes volt. Már féléve lakta Debrecent, de éhsége a jóllakásig nem elégítettetett ki. Még mindig olyan lelkesedéssel beszélt a debreceni kolbászról, mint azelőtt, míg nem kóstolta. Pedig már többször evett abból. Csak éhes volt rá folyton. Mondta is Barna uram, hogy ennek a legénynek pokol a béle.

Két nagy ellenséggel: a szerelmével és gyomrával kellett tehát Szegény Tóninak megküzdeni. Vajjon melyiket győzi le?

A hirtelen támadó vihar sebességével jött közbe egy esemény, mely nem hogy vallomásra bírta volna hősünket, de ellenkezőleg úgy kiverte az egész szerelmi históriát a fejéből, mintha az sohasem lett volna.

A dolog így esett. Barna uramnak nem volt inasa. A megrendelt kész munkát vagy a lányától, vagy pedig a segédétől küldte haza.

Történt, hogy Kuczik uramnak, a messze földre híres debreceni hentesnek, egy csomó istrángot kellett a házhoz szállítani. Ezt a funkciót Tónira bízta.

Épen tepertő sült és kolbász főtt a katlanokban, ahogy az örökké éhes tót legény belépett a hentes műhelybe. A pirosra sült illatos tepertő, a gőzölgő, ízletes kolbász nagy garmadádba volt felhalmozva. Ezeknek szagával tele volt a műhely.

Soha emberre oly hatással még nem volt tepertő és kolbász látása, mint erre a kiéhezett legényre. Teli tüdővel szívta be ezt a vegyes illatot, mely aztán elkábította, hogy majd a falnak esett. Torka száradt, nagyokat nyelt és savószerű szemeivel falta az enivaló tömeget. Sokáig nem tudott szóhoz jutni a meglepetéstől. A hatás, melyet a tepertő és kolbász látása okozott, a gyomor diadalát hirdette.

Mikor a meglepetésből magához tért, mint a villám, úgy ütötte fejbe valami. Egy gondolat. Ez a gondolat olyan elemetáris erővel támadta meg, hogy elfelejtette a szép Erzsike iránt való szerelmét, elhatározta, bár kerüljön az életébe, de ő ott marad és hentesinas lesz. És ez a magasztos gondolat egész forradalmat idézett elő benne: bátor és ékesszóló lett!

Ott mindjárt előadta kívánságát Kuczik uramnak, ki aztán felvette hentesinasnak.

Így lett Szobonyák Tóniból hentes.

A patkányirtás eredménye nálunk.

— Nem hivatalos jelentés. —

Mikor először olvastam az ujságból, hogy a kormány „patkánynapot” akar rendezni, így szóltam: Na valahára! Már volt gyermek- és virágnap, madarak napja stb. Illő dolog, hogy a legalsóbbrendű lényekről, a kedves patkányokról se felejtkezünk el; hadd emlegessenek meg ők is egy bizonyosan jó napot.

Bezzeg nem örvendtem aztán, amikor megkaptam a hivatalos értesítést arról, hogy nekem is, mint háztulajdonosnak, közre kell működnöm, hogy a patkánynap minél sikerültebb legyen. De nemcsak aktív részvételt kívántak tőlem, hanem még anyagi áldozatot is. A patkányok megvendégléséhez előírással krumplistercet saját költségemen kellett előállítanom. Megjegyezni kívánom, hogy mióta az eszemet bírom, az én házamnál azok a kedves vendégek, akiknek tiszteletére ez a bankett készült, sohasem tanyáztak.

Ahogy a feleségem megtudta, mi mindennel kell nekünk is a patkánynap sikeréhez hozzájárulnunk, így kiáltott fel: Jé, ez még rosszabb, mint a forgalmi adó! Szaktanácskozást tartottunk aztán a felől, hogy ó- vagy újburgonyából készítsük-e el a krumplismórt, vagy hivatalos nyelven „pépet”. Miután a különféle hivatalok telefonkérdezősködéseinkre ez iránt kielégítő választ nem adtak, elhatároztuk, hogy a birtokunkban levő romlott és csirás burgonyát — amit mi is eszünk — használjuk fel a kérdéses célra, mert újkrumplit összes vagyónunk befektetésével sem tudtunk volna venni, lévén az mostanában, mint Drake Ferenc idejében is, fejedelmek asztalára való királyi csemege, vagyis megfizethetetlen drága.

Savát-borsát kellően megadva, végre elkészült a pompás lakoma, mi pedig ünneplőbe bujva, vártuk a kormány kiküldöttjét, aki a kormány által jóváhagyott és jó drágán előállított étel-elixszirt hozza, ami a patkányoknak duzzadó egészséget és hosszú életet ad. Meg is jelent az nálunk és hivatalos ceremóniák közt fűszerezte fel az általunk készített s feltálat pompás menüt. Mi aztán elhelyeztük a megszentelt eledelt a vélt patkányjáráson. Aznap éjtszaka nem tudtunk aludni. Rettenetesen izgatott bennünket az, hogy lesz-e nekünk döglött patkányunk? Még alig virradt, máris rohantunk a színhelyre. Szomorúan konstatáltuk, hogy nincs eredmény. Na, majd lesz, csak ki kell várni. A következő éjtszaka már nyugodtabban aludtunk és később keltünk fel. Nagysokára jutott eszünkbe, hogy meg kellene nézni, mi is van hát a patkányokkal. Megdöbbenő kép tárult elébünk: Egy foxterier kutya, két macska és egy töviskes disznó feküdtek ott megdöglöve. Azonban sem élő, sem döglött patkányt nagyítóüveggel sem tudtunk felfedezni.

1922.

Egy régi diák-tüntetés.

— Beamter világ Debrecenben. —

Az Úrnak 1861-ik évében egy verőfényes tavaszi nap délutánján a debreceni öreg Kollégium kapuján nagy lármával és a szokásos egymást taszigálásával tódult ki a tanuló ifjúság alsóbb klasszisokba járó tömege. Csak amikor ez a lármás csoport elvonult, jöttek a felsőbb tudományokat hallgatók: a theologusok tógában és a jurátusok, vagyis a mostani nyelven nevezve jogászok csapata, magyar ruhába öltözve.

Ezek, mint emberszámba menő ifjakhoz illik, komolyan beszélgetve lépkedtek.

A nagytudományú és hírneves professzor, nt. Ladányi Gedeon uram történelmi előadását hallgatták és annak tárgya adott alkalmat a pertraktálásra. A kiváló professzor ugyanis a történelmi jogfolytonosságról prelegált és tüzetes magyarázat után azt a tanulságot szűrte le a hallgatóság előtt, hogy az erőszakkal elvett, elrabolt értékek és javak nem tekinthetők örökre elveszetteknek, mert ezek idővel visszakerülhetnek jogos tulajdonosához, csak azok a javak és értékek vesznek el örökre előbbi birtokosára nézve, melyekről önként elhatározással lemondott. Áll ez a tétel úgy az egyes emberre, mint az egész nemzetre nézve. Ennek igazolására a világtörténelemből a példáknak egész sorozatát vonultatta fel a nagytiszteletű úr a buzgón és áhítatosan hallgató és jegyeztető ifjúság előtt. Az előadását azzal tejezte be, hogy immár 12 esztendeje, miszerint dicső nemzetünk az önkényuralom erőszakos hatalmát szenvedti. Azonban megállapítható, hogy a nemes magyar nemzet ez idő alatt, bár némán, fogcsikorgatva türt és hallgatott, de jogából egy jottányit sem engedett. Bár tyúkkal-kaláccsal csalogatták, mégsem ment be a reichsrathba. És ennek a kitartásnak eredménye az, hogy ez az állapot már sokáig nem tarthat. Íme: máris hajnalpír dereng, mert, amint hírlik, az uralkodó ez évben összehívja a rendeket országgyűlésre Pest városába.

Ezekről a hallott és valóban létező nagy kérdésekről beszélgettek egymás között a diákok, nagyon vigyázva, hogy elejtett szavaik a policájnak, amint itt Debrecenben is a rendőrséget nevezték, a fülébe ne jussanak, mindíg akadt besugó, hiszen akkor itt is olyan világ volt, mint most a megszállott területen van: üldözik a hazafiasságot.

Abban az időben a tanuló ifjúság bálványozott vezére Szathmári Károly nevű jurátus volt. Sugár növésű, hatalmas izmokkal rendelkező, szép barna ifjú. Lelkében annyira tüzelt a hazafias érzés, hogy szinte lángolni látszott, ha hozzá fogott beszélni. Ilyenkor nem volt képes magát fékezni és bizony

emiatt sokszor meggyült a baja a policájjal. Ha befolyásos rokonai nem lettek volna, komolyabb baja is történik.

Gyakran megfélelkezett magáról — kivált boros fővel — és olyanokat mondott, amikről akkor jobb volt hallgatni. De hát törődött is ő a beamterekkel, vagyis azokkal az idegen ajkú betolakodókkal, akik akkor szép Magyarországon hivatalt viseltek. Amit meg akart mondani, megmondta szemtől-szembe nekik.

Történetünk idejében szintén ő vitte a szót a diákok között, hevesen összeszorított ököllel gesztikulálva.

Épen Mester utcára értek, amikor így szólt nekik:

— Fiúk, még nem ismeritek legújabb verselményemet, amit az este firkantottam, hallgassátok csak:

— Ne itt az utcán, — szóltak többen — majd a szálláson. Mert gondolták, hogy ez is olyan vers lesz, mint amelyet szokott írni, amit a cenzura nem engedélyez kinyomatni.

— Ej, ne féljeteK, ti kicsinyhitűek, — szólt Szathmári, — nektek nem lesz azért semmi bántódásotok, ha meghallgatjátok. Íme vegyétek fületekbe. Címe: „A sógor”.

Ó du lieber mátyár ország
 Miért nem kell neked Reichschrát?
 Azért picli haragszom rád
 Azt hiszed, hogy Gáiwáldi
 Eljön a nímet lefákni
 Megfan még nekünk a peteg
 Der her generál Benedek
 Látod Napoleon beteg
 Kire a szemed vetetted
 Adsza hát tiéd parolád
 Mein lieber satz mein camerád.

Még tovább is olvasta volna Szathmári szatirikus és maró gúnnnyal összeállított s az akkori politikát jellemző versét, de az előtt a Mester utcai ház előtt, ahová értek, népcsődület volt és a ház nyitott ablakán néztek be a szobába.

Öreg nádas ház volt ez, olyan, amelyet még most is lehet találni Debreczenben. Bent a szobában egy fiatal nő járkált fel és alá, gitárral kezében. Azt pengette és énekelt is ahhoz. Ezt bámulta az utca népe. Éneke állandóan ebből a két sorból állott:

„Él-e még az árvák Atyja,
 Ki az árvákat nem hagyja.”

Mikor ezt a két sorból álló verset elénekelte, utána kiáltotta visítva többször: „Kopnyik, hol vagy?!”

Kicsoda ez a nő? — kérdezték a diákok és kicsoda az, aki-nek nevét emlegeti.

— Én ismerem, — szólt Szathmári — ez egy tébolyodott nő, aki szintén ennek az átkozott rendszernek lett az áldozata. Tör-

ténete röviden ez: Jómódú mesterembernek volt a gyermeke, aki tőle telhetőleg jó nevelésben részesítette. Amint tudjátok, dicső szabadságharcaink után a patkányok, idegen nációk serege lepte el az országot, hogy itt hivatalba jussanak. Ezek között volt egy Kopnyik nevű cseh beamter is, aki ide, Debrecenbe szakadt. Ez megismerkedett és befurakodott ennek a nőnek a családjába és miután elég síma modorú és tetszetős alak volt: a leány bele-szeretett. Elvette feleségül. Mikor a leány szülei elhaltak, bele-cseppent a vagyonba, aminek, mivel szeretett uraskodni, csak-hamar a nyakára hágott. Mikor a feleségét minden vagyonából kiforgatta, kámforrá vált, itt hagyta az asszonyt. Bánatában aztán ez megtévelyodott, de olyan csendes örült, nem bánt senkit, csak gitároz és énekel és annak a gaz nációnak nevét kiáltozza.

Szathmári belemelegedve a beszédbe, épen egy hatásos szó-noklatba akart belefogni, mikor egy csizmadiainas elkiáltotta magát: „Jön a policáj, oszoljunk!” Erre az összeverődött tömeg szétszaladt, a diákok pedig szép csendesen elballagtak a Mester utca végén levő kvártélyra, hogy a szokott helyen találkoznak aznap este.

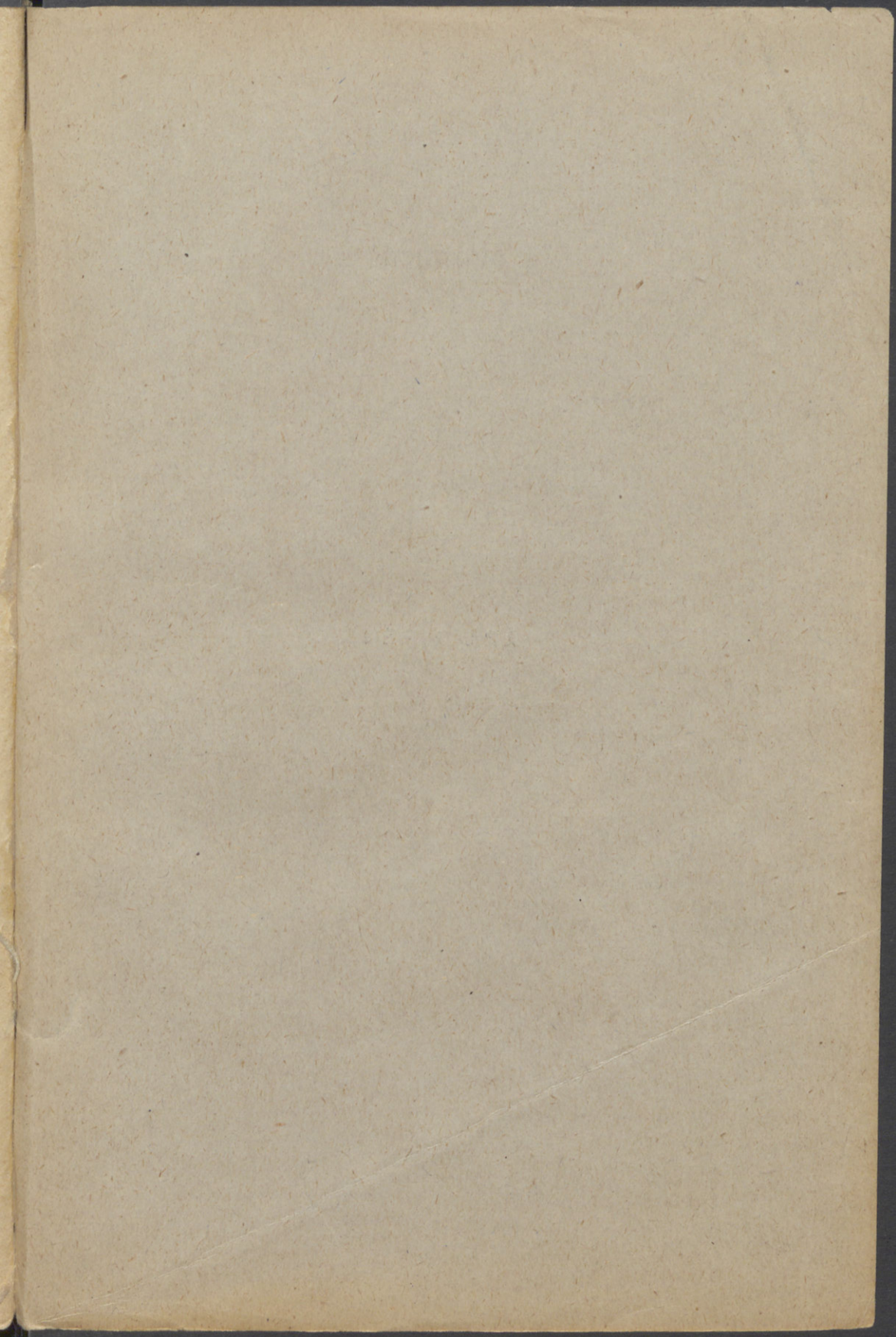
*

A következő nap reggelén meglepetve látták a debreceni civisek, hogy valamennyi állami épületen levő kétfejű sas ma-dárral dísztelenkedő s német felírású címer eltűnt. Az éj homá-lyában valami ügyes kéz mind eltávolította. A szemlélődő civis önkéntelenül az öreg Kollégium felé irányította tekintetét.

Tartalomjegyzék.

	Lap
Nem lehettek egymáséi — — — — —	7
Kiss Péter házasodni készül — — — — —	10
Lánykérés Debrecenben — — — — —	12
A kántálásról — — — — —	14
A disznó — — — — —	17
Egy régi kertgyűlés — — — — —	19
Különös kívánság — — — — —	22
Orbán István lakóhelyet talál — — — — —	24
Bujdosó Ferenc — — — — —	27
Zavaros időkből — — — — —	28
Az öreg Stanta — — — — —	31
Papp István uram szőlője — — — — —	32
Öreg ember, öreg zsoldár — — — — —	33
Egy régi debreceni tanító — — — — —	35
Az Ispotály szenzációja — — — — —	36
Miért adta el Gebei uram a lovát és talyigáját? — — — — —	38
A végrendelet — — — — —	40
Mikor a csizmadia maga alatt vágja a fát — — — — —	42
Bizámék és a Nagytemplom képe — — — — —	44
Tóth Sándor uram boltjának nevezetes vendégei — — — — —	46
Jóvér Jóska — — — — —	48
Leánynévre keresztelt fiú — — — — —	49
Györfi Péter uram és pulykái — — — — —	51
Egy céhgyűlés — — — — —	53
János drótos — — — — —	55
Szobonyák Tóni esete — — — — —	57
A patkányirtás eredménye nálunk — — — — —	60
Egy régi diák-tüntetés — — — — —	61

DEBRECENI EGYETEMI KÖNYVTÁR
 Lelt. 3127-1959

ÁRA 2 PENGŐ.